

İSLAMİ İLİMLER FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN DİNİ GRUPLAR HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Ramazan BULUT*

Makale Bilgisi

Makale Türü: Araştırma Makalesi, **Geliş Tarihi:** 26 Kasım 2019, **Kabul Tarihi:** 23 Mart 2020, **Yayın Tarihi:** 31 Mart 2020, **Atıf:** Bulut, Ramazan. "İslami İlimler Fakültesi Öğrencilerinin Dini Gruplar Hakkındaki Görüşleri Üzerine Bir Araştırma". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 20/1 (Mart 2020): 359-395. <https://doi.org/10.33415/daad.651281>

Article Information

Article Types: Research Article, **Received:** 26 November 2019, **Accepted:** 23 March 2020, **Published:** 31 March 2020, **Cite as:** Bulut, Ramazan. "A Study on The Views of The Faculty of Science Students About Islamic Groups". *Journal of Academic Research in Religious Sciences* 20/1 (March 2020): 359-395. <https://doi.org/10.33415/daad.651281>

Öz

İnsanlık tarihi kadar eski bir olgu olarak dini gruplaşma, modern toplumlarda farklılaşan yapısı ile dini hayat üzerindeki etkisini sürdürmektedir. Sosyolojik bir olgu kabul edilen dini cemaatleşmeye, Cumhuriyet Türkiye'sinde 1960'lı yıllarda itibaren bir taraftan çok partili siyasi ortam, şehirleşme ve sanayileşme diğer taraftan dini hayat ve eğitimin kısıtlanmasının ön açtığı söylenebilir. İlahiyat eğitimi alan öğrencilerin dini gruplar hakkındaki görüşlerini ele alan bu çalışma, Uşak üniversitesi İslami İlimler Fakültesinde eğitim alan 74 öğrenci ile yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmada, öğrencilere göre dini gruplara temas noktaları, dini grupların işlevleri, denetlenmesi ve dini gruplara eleştiriler ve öğrencilerin ilahiyatçı kimliği ile dini grup aidiyeti arasında nasıl bir ilişki kurdukları nitel veri analizi tekniği ile çözümlenmiştir. Öğrencilerin dini gruplara temasında aile ile birlikte sosyoekonomik etkenler belirleyicidir. Öğrencilerin dini grup algılarında grup aidiyeti öne çıkmakla birlikte, yüksek din eğitiminin öğrencilere daha nesnel bir dini grup algısı kazandırdığı söylenebilir.

* Dr. Öğr. Üyesi, Uşak Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Din Bilimleri (Din Sosyolojisi), bulut.ramazan@usak.edu.tr, Orcid Id:<https://orcid.org/0000-0003-2457-2444>

Anahtar Kelimeler: Din Sosyolojisi, Dini Grup, İlahiyat, İlahiyatçı Kimliği, Dini Grup Kimliği.

A Study on The Views of The Faculty of Science Students About Islamic Groups

Abstract

The effect of religious grouping as a phenomenon as old as the history of humanity on religious life continues with its changing structure in modern populations. It can be said that religious congregations regarded as a sociological phenomenon have been initiated by, on one hand, multi-party political atmosphere, urbanization and industrialization, on the other hand, by the restrictions in religious life and religious education in Turkish Republic as of the 1960's. This study investigating the views of the students in the Faculty of Islamic Sciences about religious groups was carried out using semi-structured interview technique with 74 students studying in the Faculty of Islamic Sciences of Uşak University. In the study qualitative data analysis technique was used to analyze the contact points of religious groups, the functions, supervision and criticism of religious groups and how the students establish the relationship between the theologian identity and religious group belonging. Socio economic factors along with the family are the determinants of students' contact with religious groups. Although group belonging is dominant in students' religious group perceptions, it can be said that academic religious education gives students more objective religious group perception.

Keywords: Sociology of Religion, Religious Group, Theology, Theologian Identity, Religious Group Identity.

1.Giriş

Dini gruplaşma tarih boyunca bütün toplumlarda görülmüş ve modern toplumlarda da dini hayat üzerinde etkisi devam eden sosyolojik bir olgudur. İnanç doğası gereği bir cemaat inşa etmektedir. Modern toplumlarda ise dini gruplaşma çok yönlülük arz etmektedir. Ana dini bünyeden daha yoğun ve farklı seviyede bir dindarlığı hedefleyen dini gruplar, Türkiye'de çok partili hayat döneminden itibaren sanayileşme ve kentleşmenin doğurduğu toplumsal değişimlerin ihtiyaçlarına göre cemaat formuna dönüşerek daha aktif hale gelmişlerdir. Günümüzde dini hayat üzerinde güçlü bir etkisi olan dini gruplar, cemaat dindarlığı¹ ile bir kimlik inşa etmektedirler. Öte yandan Cumhuriyet döneminde devlet, din politikalarını Diyanet

¹ Adem Efe, "Kolektif Dindarlık Türü Olarak Tarikat/Cemaat Dindarlığı", *İslami Araştırmalar* 28/1(2017): 290-301.

İşleri Başkanlığı, İlahiyat fakülteleri ve İmam-Hatip Okulları kurumları ile sürdürmektedir. Devletin dini hayat ve eğitim politikaları Cumhuriyetin başlangıç döneminden günümüze kadar çeşitlilik arz etmiştir. Devletin din eğitimi ve hizmetlerini 1960'lı yıllardan itibaren kendi bünyesine alarak etkili şekilde yürütme politikası Yüksek İslam Enstitüleri ve İmam-Hatip Okullarını öne çıkarmıştır. Çok partili hayat öncesi katı laiklik uygulamalarının bıraktığı din eğitimi boşluğunu dolduran dini grup/cemaatlerin varlığı sonraki dönemlerde resmi din-paralel din ikilemini doğurmuştur. İkilemin muhtemel sebebi “farklı kesimler kendi kültürel yapıları ve zihin haritalarınca kendilerine özgü dinsel bir yaşayış”² modelleri üretmesi görülebilir. Her iki yapının ürettikleri farklı din anlayışları ve zihniyetlerinin çeşitli çatışmaları yakın tarihte görülmüştür.³

Çalışmanın problem cümlesini “İslami İlimler Fakültesi öğrencilerinin dini grup görüşleri nelerdir?, öğrencilere göre İlahiyatçı kimliği ile dini cemaatlere mensubiyetin uzlaşma-çatışma noktaları nelerdir?” soruları oluşturmaktadır. Örneklem aldığımız ilahiyat eğitimi tamamlama seviyesindeki öğrencilerin dini grupları nasıl algıladıkları ve değerlendirdiklerinin betimsel analizi yapılacaktır. Araştırmada öğrencilere 10 adet soru yöneltilmiş, gelen cevaplar kategorize edilerek 5 temel soru etrafında yoğunlaştırılmıştır. Araştırmanın amaçlarını ifade eden cevabını aradığımız sorular şu şekildedir:

1. Dini grup sempatisi olan öğrencilerin dini gruplarla temasları nasıl oluşmaktadır?
2. Öğrencilere göre dini gruplar toplumda hangi dini, sosyal ve ahlaki işlevler görmektedir?
3. Öğrencilerin dini gruplara yönelik eleştirileri nelerdir? Ve hangi konularda yoğunlaşmaktadır?
4. Öğrencilere göre dini gruplar denetlenmeli midir? Niçin?
5. İlahiyatçılık ile dini grup kimliğinin uyuşma- ayrışma noktaları nelerdir?

² Bahattin Akşit v.dğr., *Türkiye’de Dindarlık* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2012), 49.

³ Bk. Mustafa Aydın, “Süleymanlık” Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce İslamcılık, ed. Tanıl Bora-Murat Gültekinçil, (İstanbul: İletişim, 2005) 6:311-312. Ruşen Çakır, *Ayet ve Slogan*, (İstanbul: Metis Yayınları, 1990), 130-132.

2. Türkiye’de Dini Cemaatleşme Olgusu ve Dini Gruplara İlişkin Sosyolojik Yaklaşımlar

Toplumsal gruplar dışarıdan gözlemlenebilen, üyelerinin rolleri, aralarında statü ilişkisi bulunan, ortak hedef/değerlere sahip ve görelî de olsa sürekliliği olan yapılardır.⁴ Toplumsal grupların türü olarak⁵ “toplumda farklılaşan dini oluşumları”⁶ ifade eden dini gruplar, daha önceden herhangi bir grupta bağlantısı olmadan yalnızca dinin kendisinden doğan yapılardır.⁷ Dini gruplar ilgili kapsayıcı bir tanımlama ise şöyledir: “aynı ilgi ve yönelimler içinde genel toplumsal yapıda birbirinden ayrılan, farklılıklarıyla bariz bir yapı özelliğine sahip, din dili, aktivite ve temsil açısından ana bünyeye arasına mesafe koyan grupları ifade etmek için kullanılmaktadır.”⁸

Şemsiye bir kavram olan dini gruplar, günümüzde tarikat ve cemaat yapılarını ifade etmektedir. Günümüzde tarikat yapılanmalarının bir kısmı modernleşme ve değişim saikleri ile cemaat formlarına dönüşmüştür.⁹ Dini cemaatlerin varlıklarını devam ettirmek ve yeni üyeler edinmek için sağlık, medya, eğitim ve sosyo-kültürel alanlarda faaliyetler içine girerek modern toplumsal yapılanma tarzlarını benimsedikleri görülmektedir.¹⁰ Bununla birlikte dini gruplar din anlayışları bağlamında “hem yaşayan hem aktaran yönü ile geleneksel İslam anlayışını temsil eden merkezi sosyal yapılardır.”¹¹

Türkiye’de dini grupları kabaca üçe ayırabiliriz: Tarihsel bir geneleşe dayanan tarikat yapıları; modernleşmeyle birlikte tarikattan cemaate dönüşen yapılar ve tamamen Cumhuriyet döneminde oluşmuş cemaatler. Cemaat ve tarikat yapıları iki ayrı kategorik paradigmaya sahip olmakla birlikte toplumsal değişimlerin, hukuki düzenlemelerin ve şehirleşme kültürünün getirdiği zorunluluklar bu

⁴ Joseph Fictor, *Sosyoloji Nedir?*, trc. Nilgün Çelebi (Ankara: Atilla Kitapevi, 2001), 53-54. Niyazi Akyüz, *Dinin Örgütsel İklimi Dini Gruplar*, (Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, 2007) 15-22.

⁵ Ünver Günay, *Din Sosyolojisi*, 7.Baskı (İstanbul: İnsan Yayınları, 2006), 261.

⁶ Celaleddin Çelik, “Dini Gruplar Sosyolojisi,” *Din Sosyolojisi*, ed. Mehmet Bayyigit (Konya: Palet Yayınları, 2013), 280.

⁷ Hans Freyer, *Din Sosyolojisi*, trc. Turgut Kapsüz (Ankara: İlahiyat Fak. Yayınları, 1964), 39-47.

⁸ Necdet Subaşı, *Din Sosyolojisi*, (İstanbul: Değerler Eğitim Merkezi Yayınları, 2014) 113.

⁹ Celaleddin Çelik, *Türkiye’de Dini Grupların Sosyolojisi*, (Kayseri: Erusam, 2011), 23.

¹⁰ Adem Efe, *Dini Gruplar Sosyolojisi*, (İstanbul: Dönem Yayıncılık, 2013), 143.

¹¹ Mahmut Hakkı Akın, “Türkiye Modernleşmesi Karşısında Dini Gruplar”, *İnsan ve Toplum* 7/1 (2017):18.

iki yapıyı zoraki benzeştirmiştir. 1925 yılında 677 sayılı *Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin Seddine ve Türbedarlıklar ile Birtakım Ünvanların Men ve İlgasına Dair Kanun ile yasaklanan tarikatların bir kısmı zaman içinde cemaat yapılarına dönüşmüştür.*¹² Kanunen yasaklılık uzun vadede dini grupların sosyal alanlarda daha esnek, hızlı ve işlevsel hareket edebilen yapıya dönüşmelerini sağlamıştır. Siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel dönüşümün yaşandığı kritik dönemler aynı zamanda dini gruplar için fırsat alanlarına çevrilmiştir. Tarikat ve cemaatlerin değişen şartlara hızlı uyum ve taktiksel yaklaşım sergilemesinin altında bu gerçekliğin yattığı söylenebilir. Kamusal alanı elinde tutan ve belirleyen Cumhuriyet modernleşmesine karşı uzun süren sessizlikten sonra, değişime hızlı şekilde uyum sağlayarak kendilerini yeniden üretme imkânına erişmişlerdir.¹³

Türkiye’de dini grupların yeniden canlanmasında çok partili hayatla birlikte değişen din politikalarının etkisinin yanında iç göçle hızlı kentleşme olgusunun payı büyüktür.¹⁴ Şehirlerde kendine yer bulmak isteyen kırsaldan gelen muhafazakârlara tampon alanlar oluşturan dini gruplar, eski toplumsal yapıdan farklılaşan yeni ilişki ağlarına uyum sağlayıcı geçiş *ara form* yapıları işlevi görmektedir.¹⁵

Türkiye’de dini cemaatlerin yaygın etkilerinin ardında güçlü organize yapıları ve aidiyet bağları bulunmaktadır.¹⁶ Teşkilatlı yapılar olarak dini gruplar Türkiye’de dini hayatın sivil kanadını temsil etmekte ve gündelik yaşamda dindarlığın tezahürlerini etkileyebilme gücüne sahiptir. Bu durum, dini grupların sivil alanı temsil etmesi yanında kendi kontrol altına alması ve sınırlandırması şeklinde de değerlendirilebilir. Uzun yıllar Türkiye’de resmi din eğitimi kurumları ile paralel din yapıları olarak değerlendirilen dini gruplar arasında çatışmalı ilişkilerin devam ettiği bilinmektedir.¹⁷

¹² Çelik, “Dini Gruplar Sosyolojisi”, 293.

¹³ Hilmi Türkyılmaz, “Türk Modernleşmesinin Arka Yüzü: Dini Grupların Gündelik Hayatta Dışa Kapalı Yapılaşması ve “Taktik”sel Yaklaşımı”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 45 (2017):28. Akın, “Türkiye Modernleşmesi Karşısında Dini

¹⁴ Günay, *Din Sosyolojisi*, 600.

¹⁵ Fulya Atacan, *Sosyal Değişme ve Tarikat Cerrahiler* (İstanbul: Hil Yayınları, 1990),17. Mehmet Ali Kirman, *Din Sosyolojisi Terimler Sözlüğü*, (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2004),24.

¹⁶ Veysel Bozkurt, “Cemaatler: Kavram, Kuramsal Temeller ve Türkiye”, *USE 2.Uluslararası Sosyoloji ve Ekonomi Kongresi Tebliğler Kitabı*, Ed. E. Yalçınkaya, (2018): 444.

¹⁷ Aydın, “Süleymanlık”, 311-312. Çakır, *Ayet ve Slogan*,130-132.

Literatürde dini gruplaşma olgusunu analiz, anlama ve açıklamaya dönük bazı sosyolojik yaklaşımlar bulunmaktadır. Her bir yaklaşım dini gruplaşmayı belirli bir parametre bağlamında dolayısıyla bütünlükten ziyade parçalı şekilde açıklamaktadır. Söz konusu bazı yaklaşımlar ise şöyledir:

İşlevselci Yaklaşım: Kökenlerini Emile Durkheim'den alan işlevselcilik, toplumsal kurumların varlıklarının gördükleri işlevlere göre devam ettirdiklerini savunmaktadır. "Dini grupların yapısal anlamda dinden kaynaklanan dini daha iyi anlama, bilme, tecrübe etme ve yaşamaya dönük özsel işlevleri bulunmaktadır."¹⁸ Devlet eli ile sıkı modernleşme politikalarının yürütüldüğü dinselliğin kamusal ve sosyal hayattan çıkarılması projelerinin uygulandığı Cumhuriyet döneminde hızlı şehirleşme, göç ve sanayileşmenin getirdiği bir dizi sosyal sorunlarla karşılaşmıştır. Dini gruplar toplumun dini eğitim ve sosyal ihtiyaçlarını karşılayarak kendi meşruiyetlerini sağlama yoluna gitmişlerdir. 80'li yıllar dini grupların canlılık kazandığı ve aynı zamanda bunların toplumsal tezahürlerinin tarikat, cemaat, vakıf ve dernek gibi oluşumlarla görüldüğü zamanlardır. Bu bağlamda dini grupların değişen toplumsal şartlara bağlı olarak "*mevcut sistem içerisinde bir boşluğu doldurma, bir yanlışlığı düzeltme*"¹⁹ fonksiyonunu yerine getirdiği ifade edilebilir.

Çatışmacı Yaklaşım: Dini gruplar, değişimin seküler sonuçlarından, kültürel yansımalarından memnun olmayanların kimlik temelinde geliştirdikleri tepkileri ifade araçları haline gelebilmektedir.²⁰ Merkeze karşı çevrenin kendini yeniden formatlayarak kentlerde cemaat yapılanmaları üretmesini Cumhuriyet modernleşmesine sivil tepki olarak yorumlayabiliriz. Bu tepkiler hem dini gruplar arası hem de devletin resmi ideolojisi ile çatışma ve rekabeti beraberinde getirmektedir. Özellikle devletin daha önce boşluk bıraktığı dinsel alanı yeniden kontrol altına almak için 60'lı yıllardan itibaren Diyanet İşleri Başkanlığında görev alacak din görevlilerinin istihdamını yalnızca İmam-Hatip Okulları, Yüksek İslam Enstitülerini ve İlahiyat

¹⁸ Çelik, "Dini Gruplar Sosyolojisi", 296.

¹⁹ Mehmet Ali Kirman, "Çatışma ve Uzlaşma Arasında Dini Cemaatler Dini Cemaatler Arası Diyalogun İmkânı", *Kur'an ve Toplumsal Bütünleşme-Mezhepler ve Dini Gruplar Arası İlişkiler*. (27-29 Mart 2015 Bursa) Ed. Hayati Hökelekli-Vejdi Bilgin (Bursa: Bursa Büyükşehir Yayınları, 2015), 298.

²⁰ Çelik, "Dini Gruplar Sosyolojisi", 297.

Fakültesi mezunlarından sağlanmasını zorunlu koşan kanuni düzenleme gibi bir dizi çaba içine girdiği görülmektedir.²¹ Dini grupların dinsel, sosyal, kültürel ve politik farklılaşma süreçlerinde açık veya kapalı çatışma araçlarını kullandıkları bilinmektedir. Cemaatler, laik kesimin sembolleri, resmi devlet ideolojisi, Diyanet, kapitalist kültür hatta anlayış farklılığı nedeniyle diğer dini cemaatlerle de çatışarak varlıklarını sürdürmektedirler.

Görece Yoksunluk Yaklaşımı: Sanayileşmenin çekici hale getirdiği şehirler, Türkiye’de özellikle 1950’lerden kırsalın itmesi şehirlerin cazibesi sebebiyle hızlı bir iç göçle nüfus artışı yaşamıştır. Kentleşme aynı düzeyde kentlileşmeyi beraberinde getirememiş dolayısıyla oluşan ekonomik ve sosyal eşitsizlikler diğer alanlarda olduğu gibi din anlayışlarında da çeşitli tepki ve protestolar üretmiştir. Bunun yanında kurumsal yapıların (eğitim, barınma, istihdam vb.) eksikliği veya yetersiz işlevi nedeniyle ortaya çıkan bireysel ve toplumsal düzeydeki sorunları/mahrumiyetleri çözecek çeşitli himaye sistemleri ve tampon mekanizmalar devreye girerek toplumsal istikrarı sağlamaktadır.²² Ani şehirleşmenin getirdiği sosyal ve bireysel mahrumiyetler şehirlerde yaşamakta olan insanların bir şekilde zorunlu olarak dinî gruplara yönelimini hızlandırmaktadır. Türk toplumunda dini cemaatleşme olgusu kentleşmeyle paralel şekilde artış göstermektedir. Kentleşme olgusuna paralel dini grupların güçlendiği gerçeği, sekülerleşme teorileriyle çatışmakla birlikte kentleşme sorunlarının doğurduğu sosyo-ekonomik mahrumiyetlerle karşılaşan kesimlerin dini gruplara yönelerek yoksunluklarını gidermeye çalışmaktadır. Özetle mahrumiyet yaklaşımı bir sosyal hareket olarak dini grupların oluşumu ve gelişmesini, sosyo-ekonomik yoksunluk temelinde açıklamaktadır.²³

Kaynakların Hareketi Yaklaşımı: Kaynakların Hareketi teorisi, dini grupları oluşumundan ziyade yaygınlık kazanması ve gelişmesini içsel sebeplerle izah etmektedir. Bu teori, toplumda harekete geçirilecek hoşnutsuz grupların her zaman var olduğunu ancak bunların örgütlü yapılara dönüşebilmesi insan ve ekonomik kaynakların belirli bir meşruiyetle harekete geçirilebilmesi ile

²¹ Aydın, “Süleymancılık”, 311-312.

²² Celaleddin Çelik, “Kentsel Dindarlık”, *Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi* Ed. Ünver Günay - Celaleddin Çelik (Adana: Karahan Kitapevi, 2006), 102-103.

²³ Çelik, *Türkiye’de Dini Grupların Sosyolojisi*, 26-28

mümkün olduğunu savunmaktadır.²⁴ Günümüzde dini meşruiyet güçlerini kullanarak dini gruplar, medya, eğitim, sanayi gibi din dışı alanlarda faaliyet göstermektedir. Cemaatler büyüme stratejilerini temel dini faaliyetlerin dışına taşarak yürütürler iken, bunun dini meşrulaştırmasını ise “Allah rızası” kavramı ile yapmaktadırlar.

Anlam ve Aidiyet Arayışı Yaklaşımı: Dini gruplaşma olgusu yalnızca sosyoekonomik nedenlere indirgenerek izah edilemez. İnsan bir anlam arayışı ve aidiyet duygusu içinde varlık kazanır. Bireysel varoluş sorunlarının cevaplanmasında din her zaman diğer düşünce sistemlerinden önceliği ve üstünlüğü bulunmaktadır.²⁵ Diğer taraftan ortak aidiyetlerin baskın olduğu cemaat toplumundan, çıkar ve bireyselliğin öne çıktığı cemiyet toplumuna dönüşüm bütün dünyada olduğu gibi Türk toplumunda da, ortak değer, aidiyet ve dayanışma biçimlerini bozuma uğratmıştır. Dini gruplar, kentleşmeyle oluşan güvensiz cemiyet toplumunda yalnızlaşan ve yabancılaşan bireyler için anlam arayışı, aidiyet ve dayanışma ihtiyacını karşılamaktadır.²⁶ Anlam ve aidiyet arayışı yaklaşımı yanında değerlendirebileceğimiz doyumsuzluk yaklaşımı ise sorunları çözmede mevcut kurumların yetersizliği nedeniyle yaşadığı doyumsuzluğu telafi yapıları ile giderildiği yönünde açıklamaktadır.²⁷

366 | db

3. Dini Gruplara Yönelme Nedenleri

Cemaat toplumundan hızlı ve kontrolsüz şekilde cemiyet toplumuna dönüşümün yaşandığı Türkiye’de, dini gruplar güvenli limanlar olarak toplumsal işlevler görmektedir. Ayırt edici sosyolojik olgu olarak dini cemaatler insanların kendi iradeleriyle ve rasyonel çıkar beklentisi olmaksızın dâhil oldukları yapılardır.²⁸ “Dini gruplar/cemaatler, üyelerinin birbirleri ve diğer insanlarla sosyal ilişkilerini kontrol etmekte ve etkilemektedir. Günümüzde azalmakla birlikte üyelerinin din ve dünyaya bakışını, okuyacağı kitaplara; nasıl

²⁴ Abdurrahman Kurt, *Din Sosyolojisi* (Bursa: Sentez Yayınları, 2018), 170-171.

²⁵ Çelik, “Dini Gruplar Sosyolojisi”, 300.

²⁶ Çelik, *Türkiye’de Dini Grupların Sosyolojisi*, 27-28. Bozkurt, “Cemaatler: Kavram, Kuramsal Temeller ve Türkiye”, 44-45.

²⁷ Çelik, *Türkiye’de Dini Grupların Sosyolojisi*, 26-28.

²⁸ Efe, *Dini Gruplar Sosyolojisi*, 91.

giyineceğinden, hangi yiyeceği yiyeceğine, oy vereceği partiden evleneceği kişiye kadar birçok şeyi etkiledikleri görülmektedir.”²⁹

Dini gruplara yönelmede ve katılmada dini, sosyal ve bireysel faktörlerin müşterek etkisinden bahsedilebilir:

1.Dinsel Nedenler: “İnanıcı kuvvetlendirme ve dini daha iyi yaşama arzusu, manevi ihtiyaç, etnosantrik duygularla “hakikatin orada olduğuna inanmak”, dinin orijinal haliyle devamını sağlama arzusu, daha ileri seviyede dini yaşayışı gerçekleştirme arzusu, dini kurtuluş için emin bir yol olduğu düşüncesi, rüyalar yâda olağan üstü haller, tasavvuf ehlinin örnek şahsiyetleri”;³⁰

2.Sosyal Nedenler: “Kimlik edinme arzusu ve sosyal kimlik ihtiyacı, kimliği koruma arzusuyla emperyalizme direniş aile, dost veya arkadaşların tavsiye ve telkinleri, dostluk ortamı, dinin sosyal ve sıcak ortamlarda daha iyi yaşanabileceği düşüncesi, sağlıklı sosyalleşme”;³¹

3.Psikolojik/Bireysel Nedenler: “Yoksunluk ve yalnızlık hissi, anlam arayışı, başa çıkma ve kendini koruma, özgürlükten kaçış, ekonomik çıkar ilişkisi, bir şeyhin himmetine ihtiyaç duyulması dini suçluluk ve günahkârlık duygusu, kötü alışkanlıkları terk etme isteği, gündelik hayatın rutinliği ile kentsel bunalımlar ve manevi huzur”³² şeklinde sıralamak mümkündür.

²⁹ Efe, *Dini Gruplar Sosyolojisi*, 318.

³⁰ Asım Yapıcı, “Biz ve Onlar: İç ve Dış Dini Grupların Oluşumunu Besleyen Faktörler ve Aidiyet Psikolojisi”, *Kur'an ve Toplumsal Bütünleşme-Mezhepler ve Dini Gruplar Arası İlişkiler* (27-29 Mart 2015 Bursa) Ed. Hayati Hökelekli-Vejdi Bilgin (Bursa:Bursa Büyükşehir Yayınları, 2015), 269-273. Efe, *Dini Gruplar Sosyolojisi*, 319. Hüseyin Certel, *Neden Tasavvuf? Tasavvufa Yönelişte Etkili Olan Psiko-sosyal Faktörler* (Erzurum: Akademik Araştırmalar, 1998), 66-67. Ahmet Doğan, “Cemaat ve Siyaset: Siyasal Davranışta Cemaat Üyelerinin Sosyal İlişkileri”, *SÜTAD*, 38 (2015):340.

³¹ Yapıcı, “Biz ve Onlar: İç ve Dış Dini Grupların Oluşumunu Besleyen Faktörler ve Aidiyet Psikolojisi”, 269-273, Certel, *Neden Tasavvuf? Tasavvufa Yönelişte Etkili Olan Psiko-sosyal Faktörler*, 53. Fatma Baynal-Erkan Yaman, “Kadınların Dini Gruplara Yönelme, Katılma ve Bağlanma Nedenleri”, *Değerler Eğitimi Dergisi* 30/12 (2015): 142. Mustafa Tekin, *Din Sosyolojisi*, (İstanbul: Rağbet Yay, 2016), 256.

³² Yapıcı, “Biz ve Onlar: İç ve Dış Dini Grupların Oluşumunu Besleyen Faktörler ve Aidiyet Psikolojisi” 269-273. Certel, *Neden Tasavvuf? Tasavvufa Yönelişte Etkili Olan Psiko-sosyal Faktörler*, 47-50. Baynal-Yaman, “Kadınların Dini gruplara Yönelme, Katılma ve Bağlanma Nedenleri”,142.

4.Yöntem

4.1. Araştırmanın Deseni

Bu çalışma nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik (olgu bilim) desene göre tasarlanmıştır. Öz itibariyle olgu bilim “farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanmakta”³³ ve insanların “belli bir kavram ya da fenomen ile ilgili yaşanmış deneyimlerinin ne anlama geldiğini tanımlamaya çalış”³⁴maktadır. Çalışma grubundaki öğrencilerin dini grupları nasıl yorumladıklarını anlamaya dönük olduğu için araştırmada, fenomenolojik desen tercih edilmiştir.

4.2.Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2017 yılı bahar döneminde Uşak Üniversitesi İslami İlimler Fakültesinde öğrenim gören İslami İlimler bölümü 3.sınıf ve 4. Sınıf DKAB bölümlerinden 74 öğrenci oluşturmaktadır. Çalışma grubu *amaçlı rastgele örnekleme*³⁵ uygun şekilde fakültede eğitim süreleri dikkate alarak ilahiyatçı kimliğinin kazandıkları ve kabullendiklerini varsaydığımız fakültenin en üst sınıf öğrencileridir. Görüşmeler, 47 İslami İlimler Fakültesi öğrencisi ile 27 Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümü öğrencisi olmak üzere toplam 74 öğrenci ile gönüllülük esasına göre yarı yapılandırılmış görüşme formu tekniğiyle yapılmıştır. Görüşme yaptığımız öğrencilerden 41’i kız, 33’ü de erkektir. Öğrencilerin mezun oldukları ortaöğrenim kurumuna göre dağılımı 44 öğrenci İmam hatip lisesi, 30 tanesi ise diğer lise mezunudur. Öğrencilerden 24’ü herhangi bir dinî gruba bağlı ya da sempatisi olduğunu; 50’si ise hiçbir dinî grupla ilişkisi olmadığını ifade etmiştir.

4.3.Veri Toplama Aracı

Çalışmada öğrencilerin yüz yüze söylemekten çekinip endişe duymamaları için yarı-yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır.

³³ Ali Yıldırım-Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2011), 72.

³⁴ Ahmet Güler, v.dğr., *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma: Teorik Çerçeve, Pratik Öneriler, 7 Farklı nitel araştırma yaklaşımı, Kalite ve Etik hususlar* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2015), 254.

³⁵ Ali Baltacı, “Nitel Araştırmalarda Örnekleme Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsal Kavramsal Bir İnceleme” *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 7/1 (2018): 258.

Böylece öğrencilerin kendi öznel düşünce, izlenim ve yorumlarını, herhangi bir yönlendirme, uyarılma ve baskı olmaksızın istedikleri şekilde metne dökmeleri hedeflenmiştir. Alanında uzman bir akademisyenin görüşme formu sorularını değerlendirip onaylaması ile veri toplama aracı uygulanmıştır. Etik kurallara uyarak katılımcı öğrencileri açık tanımlayıcı ifadelerle yer verilmemiştir. Yine katılımcıların ifadelerinde geçen doğrudan dini grupların isimleri araştırmada kullanılmamıştır. Araştırmaya katılan görüşmecilerden kız öğrenciler “ÖK”, erkek öğrenciler ise “ÖE” şeklinde kodlanmış, doğrudan ifadelerde bu kodlar kullanılmıştır.

4.4. Veri Analizi

Araştırma nitel desenli olduğu için verileri anlamlı bütünlükler çerçevesinde değerlendirilmiştir. Katılımcıların temalara uygun şekilde geneli açıklayan ve çarpıcılığı öne çıkaran ifadeleri doğrudan alıntılarla kullanılmıştır.³⁶ Nitel veri analizi³⁷ tekniğinden yararlanarak öğrencilerin sorulara verdikleri cevaplar öncelikle genel kategorilere bölünmüş, sonra ise kategoriler içinden seçme ve azaltma yapılarak kodlama yapılmıştır. Son olarak da kodlanan veriler tümevarım metoduna uygun şekilde temalara dönüştürülmüştür. Kavramsal soyutlama ve teori araştırmanın genel sonuçlarına ulaşmamızı sağlamıştır. Somut verilerden soyut ve kavramsal sonuçlara doğru bir aşamalı süreçle araştırmanın verileri işleme tabi tutulmuştur. Öğrencilerin ifadeleri benzerlik gösterenler olarak kodlanmış ve buradan temalara ulaşılmıştır. Aynı ifadelerin yoğun olanları sıralamada başta yer almış, yoğunluğu az olsa bile farklı ifadeler de öne çıkarılarak bütünlük-farklılık dengesi gözetilmeye çalışılmıştır.

5. Bulgular ve Yorumlar

5.1. Dini Gruplara Temas Noktaları: Aile ve Sosyal Çevre

Öğrencilerin dini gruplar hakkında çeşitli izlenim ve görüşleri bulunmakla birlikte birçoğu herhangi bir gruba mensubiyet hissetmediklerini belirtmiştir. Daha önceden bir grup içinde bulunmaları,

³⁶ “Gülşen Ünver-Nilay T.Bümen-Makbule Başbay, “Ortaöğretim Alan Öğretmenliği Tezsiz Yüksek Lisans Derslerine Öğretim Elamanı Bakışı: Ege Üniversitesi Örneği”, *Eğitim ve Bilim*, 35/155, (2010):66.

³⁷ Ali Baltacı, “Nitел Veri Analizinde Miles-Huberman Modeli”, *Ahi Evren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3/1 (2017):4.

aktif görev almış olmaları veya yüzeysel temas bir ilişki içinde olmaları öğrencilerin daha sonra bu gruplar hakkında içerden ve nesnel bilgilerin elde edilmesinde önemli olduğu için birçok öğrenci gruplar hakkında bilgiler vermiştir. Hiçbir dini grupla bağı olmayan ancak sosyal çevre içinde edindiği bilgilerle dini gruplar hakkında öznel düşüncelerini ifade eden öğrenciler de olmakla birlikte araştırmada gruplarla sempati/bağlılık ilişkisi olan öğrencilerin ifadelerini referans alınmıştır.

Tablo 1: Öğrencilerin Dini Gruplara Temasları

	Temas Noktaları	F.
	Aile	9
	Arkadaş	8
Öğrencilerin Dini Gruplara Temasları	Kitap/Sohbet/Vaaz-Yayın	7
	Yurt	1
	Kendi İradesi	1
	Kitap-Sohbet-Yayın	1
	Toplam	27

Dini gruplara olan bağlılığın nasıl oluştuğuna dair soruya öğrencilerin verdikleri cevaplarda ailenin başlıca etken olduğu görülmektedir. Din eğitiminin temelleri ailede atılmakta, devamında ise farklı eğitim ve sosyal kurumlarda gelişmektedir. Görüşme formlarından elde edilen verilere göre dini gruplara bağlılığın başlangıç noktasını ailenin teşviki veya cemaat yakınlığı oluşturmaktadır. Sosyal ilişkilerin olağan akışı ve doğallığı aile nedenli dini grup sempatisinde belirgin gözükmemektedir. Tarikat ve cemaatlara yakınlık kurulmasında ikinci faktör ise arkadaş çevresidir. Tıpkı aile gibi sosyal hayatın bir parçası olan arkadaş grupları dini gruplara yönelişte önemli bir etkidir.

“Aile dolayısıyla çok küçük yaşlarda oluştu. Daha sonra kendi içimde, beynimde ve vicdanımda bunları sorguladım, kendime uygun bulduğum tarafları aldım.”
(K,4.sınıf, DL)

“Buraya bağlılığım lisede babamın sayesinde kaldığım yurttan tanıştım. Babamın liseden hocasıydı, cemaatin benim yaşadığım yerdeki ilgileneni.” (ÖK, 3.sınıf, DL, 21)

“İHL 2008 mezunuyum. O dönemde başörtüsü sorunu olduğundan dolayı üniversite okuyamadım. Ailemin ilme teşviki ve kendi çabam sonucu (X) cemaatine ulaştım. Diyanet çatısı altında dini eğitim vermeleri beni onlara yönlendirdi. Yaklaşık dört yıl gibi bir süre (x) Hoca'nın dizinin dibini denilecek yakınında eğitim gördüm. Hocanın ve yetiştirdiği insanların yaşantısı beni buraya bağladı.” (ÖK, 3.sınıf, İHL, 27)

“Ailem o tarikata bağlı. Evimize çocukluğumdan beri o tarikatın dergileri geliyordu.” ÖK, 3.Sınıf, İHL, 22)

“Ailemden bu cemaate bağlı kişiler olduğundan dolayı küçüklüğümde beri bu cemaatin sohbetlerine gidiyorum.” ÖK, 3.sınıf, DL, 21)

“Yok, fakat sohbet ve yayın evlerini takip ediyorum. Ailem sayesinde sadece sohbet ve vaazlarını dinliyorum.” ÖK, 3.sınıf, İHL, 23.

Türkiye’de dini grupların toplum sathındaki tezahürleri ilginç biçimde sanayileşme, göç ve şehirleşme gibi toplumsal parametrelerle paralel gitmektedir. Mübaccel Kıray’ın *ara form ve tampon mekanizması* adı verdiği dini grup yapıları göçle veya eğitim amacıyla gelenleri şehre uyum sağlama işlevi görmüştür.³⁸ Cemaatlerin sıkı organize örgüt kültürleriyle inşa ettikleri sosyal çevre, yumuşak güce dönüşerek toplumdan insan kaynağı elde etmelerini sağlamıştır. Dini gruplar, yurt, kurs, burs ve ev imkânlarıyla sosyoekonomik yoksunluk yaşayan gençler için cazibe merkezine dönüşmüştür. Diğer taraftan üniversite sayılarının artışı öğrencilerin ailelerinden uzaklaşması aileler için çocuklarının kalacakları güvenli mekân sorunlarını da ortaya çıkarmaktadır. Dini gruplara dâhil olan pek çok gencin üniversite yıllarında yukarıda saydığımız sebeplerle bir şekilde cemaat ev ve yurtlarında kaldıkları bilinmektedir.³⁹

Araştırmamızda öğrencilerin dini gruplarla tanışmalarında cemaatlerin öğrencilere sundukları ucuz ve güvenli mekânların belirli bir etkisi olduğu görülmektedir. Birbirinden ayrı düşünilemeyecek sosyal ağlar gibi yurt, arkadaş, yayın ve sohbet faktörleri dini

³⁸ Kurt, *Din Sosyolojisi*, 168.

³⁹ Adem Akarsu, “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Cemaat Algılarının Dünya Görüşlerine Etkisi” (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2015), 313.

grupların insan kaynaklarını oluşturmaktadır. Devletin öğrencilere yönelik sınırlı imkânlarına karşılık dini grupların çok geniş sosyal ve ekonomik imkânlar sunması Türkiye’de dini gruplara yönelişte sosyoekonomik sebepleri belirlemektedir.

“Küçükken Kur’an kurslarına gittiğim (x) cemaati vardı ve üniversitede kalmak için gittiğim nurculuktan (x) cemaatinde kaldım şimdi ayrıldım. Sadece kalmak için gitmişim.” (ÖK, 3.Sınıf, İHL, 21) “Kuran Kursu” ÖE, 3.sınıf, İHL, 26.

Dini gruplarla bağlantılı olan katılımcı öğrencilerin sosyal yapılar olarak dini gruplarla iletişim ve temas yollarından başında arkadaş çevresi gelmektedir.

“Arkadaşlar sayesinde oldu” ÖE. 4.sınıf, DL. 22, “arkadaş ortamında” ÖK, 4.Sınıf, İHL., “Kitaplarını okuyarak ve arkadaşların davetiyle ara sıra gitmeye çalışırım.” ÖE, 3.sınıf, İHL, 25. “üniversite ortamında arkadaş vasıtasıyla” ÖK, 3.sınıf, İHL 22.

372 | db

Bireysel tercihlerin arkasında zorlayıcı veya teşvik edici birçok sebep bulunmaktadır. Dini gruplar bireylerin hayatlarına yön vermiş ve onların kimlik inşalarında aktif rol oynamışsa gruba güçlü bir bağlılık oluşturmaktadır. Din anlayışı ve dünyaya bakışı bağlı olduğu dini grubun referans çerçevesi içinden olmaktadır. Dini gruplar paket dindarlık modelleri sunmakta bu da neyi nasıl yapacağı konusundaki kafa karışıklığı yaşayan bireyler için kısa yol çözüm oluşturmaktadır.

Öğrencilerin takip ettikleri yayınlar kendi mensubu yâda sempatiyi olduğu cemaatlerin yayınları olduğu anlaşılmaktadır. Dini gruplar basılı, sesli ve görsel yayınlarla öncelikle kendi mensubu grup üyelerine hitap ederek, onlarla devamlı bir iletişim içindedirler. Türkiye’de cemaatlerin din tasavvurunu sahip oldukları yayın organlarından izleyebilmek mümkündür. Bu yayınlar gruba mensup kişilerin cemaat paradigmasına uygun şekilde eğitilmesinde en önemli araçlardır. Isparta’da dinî gruplar üzerine yapılan bir saha araştırmasında, şehirdeki belirli bir cemaatin mensup sayısı söz konusu grubun yayınlarının abone sayısı ile yaklaşık olarak tespit edilebileceğinden bahsetmektedir.⁴⁰ Dini grupların yayınlarını yalnızca o

⁴⁰ Bkz. Efe, *Dini Gruplar Sosyolojisi*. 167.

dini gruba mensup olanlar değil, herhangi bir mensubiyet hissetmeyenler de takip edebilmektedir. Araştırmamızda birçok öğrenci hiçbir dini gruba mensup olmadığı halde ilgisini çeken yayınları takip ettiğini ifade etmişlerdir.

5.2.Dini Grupların İşlevleri: Din Eğitimi, Sosyal Yardım ve Ahlaki Gelişim

Cemaat yapılanmaları toplumun çeşitli ihtiyaçlarına karşılık gelen sosyolojik olgulardır. Her toplumun kendine özgü problemlerine çözüm üretecek meşru ya da gayri meşru yapılar ortaya çıkmaktadır. Cemaatten cemiyet toplumuna geçiş yaşayan Türk toplumunda, geleneksel sosyal yapılar işlevini kaybetmekte öte yandan bu boşluğu dolduracak kurumlar ortaya çıkmadığı ya da tam işlev görmediğinde yeni yapılar ortaya çıkmaktadır. Cumhuriyet Türkiye'sinde bir dönem yaşanan din-devlet ilişkili sorunların varlığı dini grupların toplumsal bir meşruiyet kazanmasına yol açmıştır. Devletin kendi tekeline aldığı din eğitimi bir dönem tamamen kaldırması toplumun din eğitimi ve hizmetlerine ulaşmaması dini bilgi ve kültürün yeni kuşaklara aktarılamaması endişesi dini grupların bu boşluğu doldurma imkânını vermiştir.

Tablo 2: Katılımcıların Dini Grupların İşlevlerine İlişkin Görüşleri

	F	
Din Eğitimi İşlevi	Kur'an Öğretimi/Hafızlık	12
	İlmihal Öğretimi	5
	Dini ilimleri Öğretme	2
	Birlikte İbadet	2
	Dini Bilinç Kazandırma	2
	Sohbet	9
	Tebliğ	3
	Dini Yay. (Tv.Radyo.Dergi)	2
	Toplam	37
	Yurt	3
Sosyal İşlevi	Kurban	2
	İaşe/Aşevi	1
	Hayır İşleri	3
	Kötü Alışkanlıkları Engelleme	2
	Hac Umre İşleri	
	Kurs	3
Toplam	1	
Ahlaki İşlevi	Manevi Gelişim	15
	Ahlaki Gelişim	2
	Birlik Beraberlik	2
	Allah'ı Hatırlatma	1

Toplam	2
	7

Dini grupların insanlara hazır dini bilgi ve yaşama tarzı verdiğini savunan bir öğrenci şöyle ifade etmektedir:

“Dini gruplar insanlara kısa yol sunuyor bence. Yani insanlar bazen bir şeyler yapmak istiyorlar. Ama bir yol, yöntem hazırlamadıkları için kendilerine ne yapacaklarını bilemiyorlar. Cemaatler onlara paket şeklinde bir yaşam tarzı sunuyor.” ÖK, 3.sınıf İHL, 22.

Cemaat ve tarikat yapıları sosyal işlevleri ile ekonomik ve barınma gibi çeşitli mağduriyetler yaşayan zümreler için çekici gelmektedir. Öğrenciler, dini cemaatlerin maddi yardımlar, kurban, hac umre hizmetleri, çeşitli hayır işleri ile sosyal yardımlaşma faaliyetleri yürüttüklerini düşünmektedir.

“Dini grupların çok fazla göz önünde bulunmasa da din hizmetleri yanında sosyal hizmetler de yaptığını düşünüyorum. Alkol bağımlısı, uyuşturucu bağımlısı, evsiz, kimsesiz birçok insanın bir çare olarak buralara sığındığını ve karşılığında hiçbir şey beklemeksizin sahip çıktıklarını gördüm.” ÖK, 4.Sınıf, DL.

Dini grupların ortaya çıkışında belirgin ihtiyacın din eğitimi konusunda olduğu kabul edilir. Öğrencilere göre dini cemaatlerin en faydalı yönü din eğitimi alanında yaptıkları faaliyetlerdir.

“Örneğin (X) cemaatinin yapmış olduğu Kur’an-ı Kerim öğretimi ve İlmihal eğitimi vermesi, yine (X) tarikatının yapmış olduğu hayır işleri gayet güzel ve takdire şayan işlerdir. Yine kurslar açıp öğrencileri sosyal anlamda geliştirmeleri ahlaklı birey yetiştirmeleri güzel.” ÖE, 4.Sınıf DL, 22.

“Olumlu yönlerinin olduğunu düşünüyorum. Özellikle Kuran öğretme konusunda başarılı olduklarını düşünüyorum.” ÖK, 3.sınıf, İHL, 22.

“Genellikle dini gruplar insanların manevi duyguları üzerinde duruyor. İnsanları yanlış yola gitmemesi için dini inançlarını ayakta tutmaya çalışıyor. Bazıları ise hizmet amaçlı dediği mazlumlara, ihtiyaç sahiplerine yardım amacıyla bulunuyorlar.” ÖK, 3.sınıf, DL, 21

“Daha çok insanların kalabalık şehir içinde yalnız kalarak ve tamamen sosyal medyaya bağlı gençleri bir araya toplayarak sosyalleşmesini ve kötü alışkanlıklardan uzak durmalarına katkı sağlar.” ÖE, 3.sınıf İHL, 25.

“(X) cemaati Kuran okuma ve genel dini bilgileri insanlara öğretiyor.” ÖE, 4.sınıf DL, 23

“Dini verileri öğretme, insanların kardeşlik bağlarını artırma, Kurani kerim okuma yazılan din yönündeki kitapları okumaya teşvik ediyorlar.” ÖK, 3.sınıf, DL.22

Dini gruplara yönelim ve katılmada tasavvufi yaşamın çekiciliği belirgindir. Katılımcı öğrenciler dini grupların ahlaki yaşama katkı sağladığını düşünmektedirler:

“Ahlaki “maneviyat olarak “bazılarının” insanları ciddi manada etkiledikleri düşünüyorum. Bazı kazanımlar açısından özellikle şu zamanda samimi insanların oluşturduğu çevreler önemle takip edilmeli.” ÖK, 3.sınıf, İHL, 23
“İnsanları dünya hayatından çekip Allah’ı hatırlattıklarını düşünüyorum. Cemaatle namaz, nafie ibadetler, insanlara hayır yolunu gösteriyorlar.” ÖK, 3.sınıf, İHL, 22.

Müslümanlar arasında birlik ve beraberliğe katkı sağladığını düşünen öğrenciler şöyle söylemektedirler:

“Dini grupların Müslümanları birbirine bağlamak ve bütünleştirmek amacıyla bir takım sohbet, ders, okuma gibi birtakım faaliyetler ortaya koymaktadırlar.” ÖE,4.sınıf, DL, 23.

“Cemaat oluşturarak ibadetlerin birlik ve beraberlik içinde yapılması, fıkıh, hadis tefsir gibi konularda insanları bilgilendirmek.” ÖK,4.sınıf, DL.

Yapısal-işlevsel kuramcılar, sosyal kurumların varlığını, toplumun ihtiyaçlarını karşıladığı dolayısıyla işlev gördüğü sürece devam edebileceğini kabul etmektedir. Cemaat ve tarikat yapıları devletin ve toplumsal kurumların kendilerinden beklenen işlevleri yerine getiremediği yâda boş bıraktığı alanları doldurarak varlığını sürdürmektedir. Türkiye’de dini grupların sosyal tezahürlerinin arttığı dönemler, siyasal hayatta, kontrolsüz iç göçle hızlı şehirleşme, kültürel farklılaşma, sosyoekonomik mağduriyet ve en önemlisi karşılanmayan din eğitimi ihtiyacının doğurduğu toplumsal krizlerle eşzamanlıdır. Meşruiyetlerini din, gelenek ve sosyal şartlardan alan dini gruplar, modernleşmenin doğurduğu çeşitli sorunlarla

karşılaşan birey ve toplumun yönlendiği ve katıldığı kalıcı ya da pal-yatif çözüm merkezleridir.

5.3. Dini Gruplara Yönelik Eleştiriler: Hakikat Tekelciliği, Ayrıştırmacılık ve Ötekileştirme

Dini gruplar, tarihin bir döneminde ortaya çıktıkları için tarihsel, sorunlara/ihtilaflara öneri sunarlar ve dinin kendisi olmayıp yorumlarıdır. Ancak yorumları mutlak din telakkisi seviyesine çıkararak mutlaklık iddiası gütmeleri dini ve toplumsal meselelerin çatışmalara doğru sürüklenmesine yol açmaktadır.⁴¹ Dini gruplara mensubiyetle birlikte bireyler kendilerine yeni bir sosyal kimlik edinmektedir. Dini grup kimliği bireyin zihniyet dünyasını ve yaşam tarzını şekillendirmesinde güçlü bir referans noktası oluşturmaktadır.⁴² Bu süreç dini grup kimliği kazanırken birey aynı zamanda genel toplumsal kimlik ve kültürden uzaklaşma tehlikesi ile de karşı karşıya gelmektedir. Söz konusu kimliklerin inşa ettiği yapılar giderek “hem ana dini yapıda hem de toplumsal bünyede kutuplaşmanın ve çözülmenin nüvesini”⁴³ oluşturmaktadır.

Tablo 3: Dini Gruplara Yönelik Eleştiriler

	Eleştiriler	F
Dini Gruplara Yönelik Eleştiriler	Sadece Kendi Gruplarını Hak/Doğru Görme	16
	Ayrıştırmacılık-Ötekileştiricilik-Dışlayıcılık	10
	Dini Grup Liderine Aşırı Bağlılık	8
	İstismar	10
	Tutucu/Taassup Sorgulamadan Düşünme	6
	Siyaset	3
	Toplumsal Huzursuzluk/Toplumsal Ayrım	1
	Birlik Beraberliğe Engel	1
	Yanlış Din Anlayışı	2
	Toplam	57

Doğal biçimde bütün inanç sistemleri, mezhepler ve cemaatler kendilerini doğru ve hakikate yakın hissetmekte ve düşünmektedir.

⁴¹ Tekin, *Din Sosyolojisi*, 256.

⁴² Yapıcı, “Biz ve Onlar: İç ve Dış Dini Grupların Oluşumunu Besleyen Faktörler ve Aidiyet Psikolojisi”, 270.

⁴³ Çelik, “Kentsel Dindarlık”, 103.

Dini cemaatlerin “gerçeğe yalnızca kendilerinin sahip olduğu” kanaati, tekelciliğe ve dini fanatizme temel oluşturabilmektedir.⁴⁴ Bir dinin ve mezhebin içinde inanç, ibadet ve dini yaşayış konularında belirli bir konsensüs vardır. Bununla birlikte genel dini yapı içindeki her dini cemaat, dini daha ileri seviyede yaşama iddiası ile diğer dini gruplardan kendini farklılaştırmaktadır. Zaten cemaatleşme olgusunun temelinde farklılaşma iddiası bulunmaktadır. Bu bağlamda, dini cemaatlerin alâmetifarıkası olan dini anlayış ve yaşayıştaki farklılık iddiası zamanla hakikat tekelciliğine dönüşebilmektedir. Dini cemaatlerdeki koyu müntesiplerin kurtuluşa erecek grup olarak yalnızca kendi cemaatlerini kabul etmeleri, dini ve toplumsal birliğe zarar vermektedir. Öğrencilerin dini cemaatlere ilişkin eleştirilerinin başında hakikat tekelciliği meselesi gelmektedir. Konu ile ilgili çarpıcı bazı örnek ifadeler şu şekildedir:

“Her grup kendisinin iyi olduğunu söylüyor oysaki her birinin kusur ve özenilecek noktaları var. Özellikle her şeyi biz biliyoruz, en doğru biziz gibi yaklaşımlar benim (için) çok itici.” ÖK, 3.Sınıf, İHL, 22.

“Tek doğru olarak kendilerini kabul etmeleri, din üzerine yoğunlaşmak yerine diğer dini grupları yererek yükselmeye çalışmaları. / (X) Bir süre içlerinde bulunmuştum. Dinimiz sevgi, merhamet hoşgörü dinidir, fakat (X) her şey baskıyla yaptırılır sevgiyle değil. Hatta ben o kadar baskıya maruz kaldıktan sonra içimden namaz kılıp, Kur’an okumak bile gelmemişti.” ÖK, 3.sınıf, İHL, 22.

“Kendilerini tek kurtuluş olarak görmeleri. Biz ve onlar algısı oluşturmaları. ÖK, 3.sınıf, DL. 23

“Çoğu dini grupta kendilerini en doğru görüyor. Sanki bir tek onlar bu dini yaşıyor ama diğerleri çok fazla dindar değil. Bunun yanında üye sayısı toplama yarışına giriyor. Verilen ilimden çok üye sayılarına bakılıyor.” ÖK, 3.sınıf, DL. 21

Cemaatlerin kendine özgü din anlayışları onların diğer cemaatlerden farklı bir din eğitimi yaklaşımını ortaya koymaktadır. Bazı dini gruplar baskıcı şekilde bir din anlayışına sahip oldukları için eleştirilmiştir.

⁴⁴ Günay, *Din Sosyoloji*, 474.

“İnsanlara İslam dininin güzelliklerini anlatmak yerine sadece ibadet hususunu baskıyla uygulamaları çok rahatsız edici bir durum./Bu konuda (X) cemaatini eleştirebilirim. Sanki asker yetiştiriyorlar, özgürlük kavramından haberleri yok. Ve kendi çıkarları için ne gerekiyorsa yapıyorlar.” ÖE, 4.sınıf, İHL, 23.

İnsanlardan, sorgulama ve düşünme yerine sadece kendilerine itaat talep ettikleri yönünde gelen eleştiriler:

“Dini grupları olumsuz değerlendiriyorum. Bu tarikatların büyük bir kısmı insanları tembelleştiren, insanların sorgulama yapmasına engel olan, düşünmeyen, okumayan bir nesil yetiştirmelerinden dolayı./ (X) tarikatını özellikle eleştirebilirim. Kadın-erkek ilişkileri olsun, uydurma rivayetleri bolca kullanıp insanları kandırma olsun, din sömürüsü yapıp insanları soyması olsun, bunlar saymakla bitmez. Şunu söyleyebilirim ki bu yobaz tarikatlar bu dine çok zarar veriyor.”ÖE, 4.sınıf, DL, 23

378 | db

Dinî grupların dinin temel kaynaklarına odaklanmak yerine kendi lider/şeyhlerini yüceltip onu kutsallaştırmaları, hatta onu sorgulanamaz ve eleştirilemez bir kişi olarak görmeleri ve katı taassup anlayışları eleştirilmektedir:

“Karizmatik liderler ne yapıyorsa doğrudur anlayışıyla körü körüne bağlanmak saçmalaktır. Dinimizi gruplardan değil, kaynaklardan Kur’an, sünnet ve ilmihal kitaplardan öğrenmeli.” ÖE, 3.sınıf, İHL, 23

“Aşırı taassupçulukları ve kendinden olmayanlara hoşgörü ile bakmamaları” ÖE, 3.sınıf, İHL, 22.

Her sosyal yapı ve grup gibi dini gruplar da kendi aralarında bir çatışma yaşamaktadırlar. Bu hem zihniyet hem usul bakımından farklı paradigmalara sahip olmalarından kaynaklanmaktadır.

“Dini grupların kendilerinden başka diğer dini grupları kötülemeleri ve kendilerini tek doğru olduğunu savunmaları.” ÖK, 3.sınıf, İHL, 21

Siyaset toplumsal anlamda meşru ve gerekli bir araçtır. Ancak dini gruplara yönelik eleştiriler arasında sıklıkla karşımıza çıkmaktadır.

“Dini gruplar kesinlikle siyasetten uzak olmalı ve insanları ayrıştırıcı değil, birleştirici olmalıdır. Çünkü siyaset

girince diğer insanların o gruba karşı bir olumsuz bakış oluşur ve ayrışmalar gerçekleşir. Yine cemaatler, tarikatlar insanları şu bu grupta değil, Müslüman olarak görüp o şekilde değerlendirmelidir.” ÖE, 4.sınıf, DL, 22.

Sosyal gruplar olarak dini cemaatler kendilerini dini yaşayış bakımından diğer inananlardan daha farklı şekilde görebilmektedir. Bir cemaate mensubiyet bazen diğerlerine karşı ayrımcı ve ötekileştirici bir tavra götürmektedir. Ötekileştirici söyleme ait öğrencilerin eleştirileri şöyledir.

“Senin grubun benim grubum senin sohbetin, benim sohbetim mantığının kesinlikle yanlış bir tavır olduğunu düşünüyorum. Ortak amaç Allah rızası, Allah’ın emirlerini insana anlatmak ise bu davranış sürdürdükleri amaçlarına uymuyor ve birbirlerine düşmanmış gibi davranıyorlar. Hepimiz Müslüman kardeşiyiz hepimiz birbirimizin açığını kapatacağına herkes birbirinin açığını arıyor.” ÖK, 3.sınıf, DL, 21

“Gereksiz yere bilgi kirliliği yapıyorlar. Çok basit ve anlaşılır olan dinimiz onlar yüzünden içinden çıkılmaz bir hal alıyor.” ÖE, 4.sınıf, DL, 23.

“Dini gruplar içlerinde teşkilatlanarak dışarıda kalan diğer insanları, gruplarına katılmayan veya hiçbir gruba girmeyi istemeyen insanları dışlayabiliyor. Kendi içlerinde sosyal alan oluşturarak ayrışma neden olabiliyor.” ÖK, 4.sınıf, DL.

“En çok eleştirdiğim konu, insanların sadece kendi gruplarını her zaman her konuda doğru görmeye çalışmaları. Farklı görüşlere şiddetle karşı çıkma potansiyelleri oldukça yüksek. İstenilen oluyor da diyebiliriz aslında. Bizim en çok mümin kardeşliğimize vuruluyor şu günlerde. Ki, kimseyi tefrik edemeyeceğimizi bile bile.” ÖK, 3.sınıf, İHL, 23.

“Tek şeyhe veya mekana bağlı kalıp haşa Peygamber gibi yükseltiyorlar. Daha sonra farz olan ilimleri bırakıp rabıta gibi araçlara farz hükmü koyup Allah’a giden yolun şeyhten geçtiğini ileri sürüyorlar. Günümüzde bulunan hocaların fikirlerine sonuna kadar saygım vardır fakat tek bir kişinin bilgi ve düşüncelerini doğru kabul edemeyiz.” ÖK, 3.sınıf İHL, 22.

“Ekonomik ve siyasi güç elde etmek için çok çalışmaları amaçlarından sapmalarına, amaçlarından sapmaları da

dini grup yerine farklı şeylere dönüşmelerine neden olabilir.” ÖE, 3.sınıf, İHL, 22

“Sadece tek doğru kendilerini görmesi ve kendi tarafını adaletsizce kayırması en üst imkânları sunması adaleti anlatıp adaletten uzak yaşama sahip olması. Dini sadece kadrolaşma ve en üst idarede yer edinme olarak görme, halkın dini duygularını suiistimal edip zor duruma sokması. Din ticaret yapmaları, kendilerini peygambere eşit görmeleri.”ÖK, 4.sınıf, İHL,

5.4. Dini Grupların Denetlenmesi Hakkındaki Görüşleri

Meclis-i Meşayih, Osmanlı döneminde devlet tarafından 1866 yılında tarikatların işleyişinin düzenlenmesi ve kontrol altında tutulması amacıyla kurulmuş bir kurumdur.⁴⁵ 1925 yılında 677 sayılı *Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin Seddine ve Türbedarlıklar ile Birtakım Ünvanların Men ve İlgasına Dair Kanun* ile tarikatlar yasaklanmış ancak bu yasaklama tarikat yapılarının kontrolünü de denetim dışına çıkarmıştır. Laik politikaların daha sıkı uygulandığı tek parti döneminde, sessizliğe bürünen tarikat yapıları, çok partili hayat döneminden itibaren değişen sosyolojik zemine uyumlu çeşitli cemaat yapılanmalarını üretmiştir. Toplumsal ihtiyaçların gereği olarak ortaya çıkan dini grup yapılanmaları meşruiyet alanlarını genişletmek için giderek dini alanın dışına çıkma eğilimleri göstermişlerdir.

Araştırma için örneklem aldığımız 74 öğrenciden 67 tanesi(%90.5) “dini gruplar mutlaka devlet tarafından denetlenmelidir” görüşünü dile getirirken, 7 öğrenci “dini gruplar devlet tarafından denetlenmemeli (5:%6.7) veya sınırlı/kısmi şekilde denetlenmeli” (2:%2,7) şeklinde görüş beyan etmiştir. Bu soruya öğrencilerin verdikleri yanıtları iki kategoriye ayırdık: “mutlaka veya ihtiyati olarak denetlenmeli” ve “hayır denetlenmemeli”

Cumhuriyet döneminde tek yönlü pozitivist modernleşme anlayışı dinin toplumsal alandan, bireysel alana sıkıştırma ve dinin meşruiyet gücünün kırma amaçlı politikalar yürütmüştür. Yüzyıllardır devam eden tarikatların 1925 yılında *Tekke ve Zaviyelerin Meni Kanunu* ile kapatılması, toplumsal alandaki etki ve faaliyet alanlarını kısa vadede kısmen azaltsa da, uzun vadede sosyoekonomik değişimle birlikte genişleyen etki alanına sahiptir.

⁴⁵ Efe, “Kolektif Dindarlık Türü Olarak Tarikat/Cemaat Dindarlığı”, 94.

Kanunen yasak ama sosyolojik olarak serbest yapılar olarak dini gruplar, faaliyet alanlarını din eğitimi dışına genişlettiklerinde toplumsal aktör olarak güçlü etki alanlarına sahip olabilmekteler.

Katılımcı öğrencilerin bazıları “hayırlı işler” yapmalarına rağmen kontrolsüz ve denetimsizliğin dini grupları kendi amaçlarının dışına çıkmalarına yol açacağını, bu nedenle “*mutlaka denetlenmeli*” görüşünü savunmaktadır:

“Denetlenmelidir, çünkü her ne kadar hayırlı işler yap-salar da ister istemez yanlış yaptıkları ya da eksik yönleri olabilir. Devletimiz de bunları belirli periyotlar şeklinde denetleyip eksikliklerini söyleyip daha iyi, sağlıklı güzel bir ortamın oluşmasına katkı sağlayabilir.” ÖE, 4.sınıf, DL. 22.

“Denetlenmeli. Ama bu denetleme o dini gruba uyanları ürkütmeyecek şekilde olmalı. Tamamen başıboş da bırakılmamalı. Herkes kendi kafasına göre bir yığın insanı örgütleyememeli. Çünkü savundukları şeyler doğru olduğu kadar çok kötü şeyler de olabilir. Devlet bunun kontrolünü elinde tutmalı.” ÖK, 3.sınıf, DL. 21.”

“Evet. Çünkü yakın geçmişte yaşadığımız olaylar tekrar etsin istemem. Devlet objektif dengeli şekilde milleti, yurdu karşılaşılabilecekleri olumsuzluklara karşı korumalıdır.” ÖK, 4.sınıf, DL.

“Denetlenmelidir. Çünkü aralarında devletin ve milletin aleyhine çalışma yapan gruplar olabilir.” ÖK, 3.sınıf, DL. 22

“Denetimli olmaları gerek. Yoksa hem dış hem iç mihraklar kontrol edebilir.” ÖE, 3.sınıf İHL, 22.

“Evet, kesinlikle denetlenmeli, dini gruplar sadaka, zekât vs birçok yardım alıyorlar fakat bunlar asıl ihtiyaç sahiplerine eşit bir şekilde dağıtılıyor mu? Bu bir muammadır. Ve denetlenmesi gereken daha birçok konu vardır.” ÖK, 3.sınıf, İHL, 35.

“Dini gruplar devlet tarafından denetlenirse şuan oluşan sorunlar başımıza hiç gelmeyebilirdi. Kesinlikle devlet kontrolünde olmalıdır.” ÖK, 4.sınıf, DL.

“Evet denetlenmeli. Bazı dini gruplar hedeflerini dini alet ederek, dini ön plana çıkararak gerçekleştirmek istedikleri hedefleri gizli şekilde yapmaktadırlar. Bu durumda devlet denetleyerek bu durumları önlemeli.” ÖK, 4.sınıf, DL.

“Kesinlikle denetlenmeli, insanları farklı bir şekilde etkileyebilir bir dini grup insanları yanlış bir yöne sevk edebilir. Bunun örneğini 15 Temmuz günü fazlasıyla gördüğümüzü düşünüyorum.” ÖK, 3.sınıf, İHL, 22.

“Kesinlikle Diyanet tarafından denetlenmeli, amaçları, hedefleri, dine uygunluk yönünden nasıl bir çizgide bu yönden denetlenmeli.” ÖE, İHL, 23.

“Denetlenmelidir. Fakat devlet tarafından uygun yardım ve destek de verilmelidir. O insanlar sadece gönül rızasıyla insanları Allah’ı hatırlatmak ve buna benzer yardımlar yapmaktadır. Onları engellemek yerine yardımcı olup teşvik etmelidir. Devlet buna benzer işleri pek üstlenmemektedir zaten.” ÖK, 3.sınıf, İHL, 22.

“Denetlenmeli, ama devlet bunlara sempaticanlık duymamalı. Hepsine eşit mesafede olmalıdır. Eğer denetlemeler düzgün yapılmazsa ilerde olumsuz sonuçlar doğurabilir.” ÖK, 3.sınıf, DL, 21.

“Din devlet tarafından öğretilmeli. Dinin öğretimini devlet yapmalı ve dini grupların öğretimine izin verilmemelidir. Yoksa cemaatler din yerine kendine adam çeker.” ÖE, 4.sınıf, DL, 21.

“Kesinlikle denetlenmeli. Osmanlı devletinde bütün dini gruplar kayıt altına alınır kontrol altında tutulmuş. Aralarında nadiren de olsa siyasete meyleden olduğunda da sürgün edilmiş. Bugün de bu uygulama devam etmesidir.” ÖK, 4.sınıf, DL.

Dini grupların devlet tarafından denetlenmesi uzun süredir Türkiye’de gündemde kalmış, 80 sonrası çeşitli dinsel temelli hareketlerin toplumsal tezahürlerinin artmasıyla birlikte paralel din kavramı gündeme gelmiştir. Laik endişelerin etkisiyle dini hareketlerin devlet tarafından takip edilmesi polisiye-güvenlik temelli yaklaşımlardan kaynaklı olması, muhafazakâr kesimlerce içsel hakiki gerekçe olarak kabul görmediği söylenebilir. Dini grupların sivil alanı temsil ettikleri gerekçesi ile devlet denetiminin sağlıklı olamayacağını savunan öğrencilere göre cemaatlerin devlet tarafından denetlenmemelidir. Bazı öğrencilerin görüşleri aşağıdaki gibidir:

“Devlet tarafından denetlenirse bir resmi kurum olmaktan başka bir şey olmaz. O yüzden dini gruplar devletin siyasi işlerine girmedikleri sürece kendi kişileri altında yönetilmeleri daha iyi olur.” ÖK, 3.sınıf, DL, 21.

“Evet, ama devletin de denetleyeceği işten pek bir şey çıkacağını sanmıyorum. Sonuçta Diyanet de devlet elinde fakat o da süt bankasına ılımlı bakıyor, dinler arası diyalogda yer alıyor veya kadından imam olur diyor.” ÖK, 3.sınıf, İHL, 22.

“Bence devletin denetlemesinden ziyade ben bu grupların kendi içlerinde denetlenebilir, hesap verebilen, gizliliğe yer bırakmayan bir yapıda gelişmeleri gerekir. Devlet bu gruplardan haberdar olmalıdır.” ÖE, 3.sınıf, İHL, 22.

“Faaliyetleri sınırlıysa gerekli olmayabilir. Ama yine de göz kulak olmakta fayda vardır.” ÖK, 4.sınıf, İHL.
Hayır, çünkü devlet tüm insanlığa karşı sorumluluğu olan bir kurumdur. Eğer böyle olmazsa adalet ilkesiyle çelişir.” ÖK, 3.sınıf, İHL, 22.

5.5. Uzlaşma-Çatışma İkileminde İlahiyatçı Kimliği ile Dini Grup Aidiyeti

Cumhuriyet döneminde devletin gözetimi ve denetiminde yetiştirilen din görevlileri ile dini gruplara bağlı olanlar arası çatışma devletin boşluk bıraktığı din eğitime yeniden yönelmesiyle başlamıştır. 2. Dünya savaşı sonrası dünyada çift kutuplu düzenin Türkiye’ye yansımaları doğrultusunda 1948 yılında İmam-hatip kursları, 1949 yılında ilkokullarda seçmeli din dersleri aynı yıl Ankara’da İlahiyat Fakültesi açılmıştır. Özellikle 60’lı yıllarda Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde görev alıp hizmet verebilmek için Süleyman Hilmi Tunahan cemaatinin kurslarında yetişmiş din görevlileri ile İmam-Hatip Okulları ve Yüksek İslam Enstitüsünde eğitim alanlar arasında bir çatışma yaşanmıştır. 1965 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı teşkilat kanununda İmam-Hatip olma şartları değiştirilerek İmam-hatip lisesi ve Yüksek İslam Enstitüsü mezunu olanların din görevlisi olabileceği belirlenmiştir. 1971 yılında bu gruba bağlı tüm kurslar Diyanet İşleri Başkanlığına bağlanarak devlet din hizmetleri ve eğitimi alanında hâkim konuma gelmiştir.⁴⁶ Günümüzde İlahiyat Fakülteleri formel ve resmi bir din eğitimi kurumu olarak topluma din hizmeti yapacak insan yetiştirmekle görevlidir. Türkiye’de din eğitimi yalnızca formel şekilde değil, informal şekilde de dini gruplar tarafından verilmektedir.

⁴⁶ Efe, *Dini Gruplar Sosyolojisi*, 255-256. Aydın, “Süleymancılık”, 311-312.

Araştırmaya katılan öğrencilerin; yüzde 54'i (40) bu iki kimliğin uzlaşamayacağını, yüzde 40.5'i (30) ise ilahiyatçı kimliği ile dini grup aidiyetinin uzlaşabileceğini belirtmişlerdir. 4 öğrenci (%5.5) ise bu konuda görüş beyan etmemiştir.

Dini grup kimliği ile ilahiyatçı kimliği arasında din anlayışı, düşünce biçimi, eğitim ve mesleki sorumluluk konularında farklılıklar olduğunu düşünen öğrencilere göre, “*İlahiyatçı kimliği dini grup kimliği bağdaşmaz*” çünkü ilahiyatçı eleştirel bakar ve sorgulayıcıdır:

“İlahiyat sorguya, cemaat tam itaate dayanır. Bu ikisi çatışır ve bağdaşmaz.” ÖE, 3.sınıf, İHL, 21.

“Gözlerini kapatıp çok duymayan düşünmeyen birisi faaliyet yapabilir. Dini gruplar temel dini bilgiler seviyesindeki dini bilgiye sahip kişilere hitap ediyor. Eleştiri yapabilecek seviyedeki birisi dini grupta yapamaz.” ÖE, 3.sınıf, İHL, 22.

“ilahiyatçılar ne kadar dini eğitimi alırsa alsın bu tarikatlarda barınamazlar. Çünkü ilahiyatçı adam eleştirir yanlış uygulamaları söyler. Ama tarikatlarda eleştiri yoktur. Tam tersine tama biat vardır. Bunlara göre şeyhe sonuna kadar itaat etmek zorunludur.” ÖE, 4.sınıf, DL, 23.

Tarih boyunca din, siyasi, ekonomik, mezhebi, etnik ve kişisel amaçlarla istismar aracı olarak da kullanılmıştır. Öğrenciler dini grupları din üzerinden insanları farklı amaçlar için istismar ettiklerini düşünmekteler:

“Ben ilahiyatçı kimliğimle dini gruplarda faaliyet yapamıyorum. Çünkü bir süre sonra o grupta asıl amacın İslam dini olmadığını, Allah rızası olmadığını acı bir şekilde görüyorsun. Bu da ilahiyatçılar olarak bizi hayal kırıklığına uğrattığı için genellikle kendimi dini gruplardan geri çekiyorum.” ÖK, 2.sınıf, İHL, 35.

İlahiyatçının konumu tüm topluma ve gruplara aynı mesafede bulunma zorunluluğu vermektedir. İlahiyatçının herhangi bir ideolojik yâda dini cemaate bağlılığı onun sağlıklı din hizmetini gerçekleştirmesine engel olacağını düşünen öğrenciler, ilahiyatçılık ile dini grup kimliğini uzlaşmaz görmektedirler.

“Bence yapılmaması daha doğru olacaktır. Çünkü dini gruba olan bağlılığı bazı konularda taraflı konuşmasına neden olabilir. İnsanlara dini anlatırken dini gruba olan bağlılığı ile yönlendirici veya dini grubun dayandığı noktalar ön plana çıkararak anlatabilir.” ÖK, 4.sınıf, DL.

“Ben bir ilahiyatçı olarak sadece Kur’an ve sünnetten yararlanılması gerektiğini düşünüyorum. Bizim görevimiz insanlara İslam dinini en iyi şekilde anlatmak. İnsanları gençliği farklı yollara sapmaktan kurtarmak.” ÖK, 3.sınıf, İHL, 22.

“İlahiyatçı tarafsız olmalıdır. Dini grubun yanlışı o kişi yüzünden bütün ilahiyatçı kimlikleri yanlış anlaşılmasına sebep olur.” ÖE, 3.sınıf, İHL, 23.

“Bir ilahiyatçının İslami ilimler ile ilgili yeterli bilgiyi aldığını ve kendisini kendi çabalarıyla yetiştirebileceğini düşünürüm. Bu yüzden bir cemaat veya herhangi bir siyasi parti içinde bulunmasını uygun bulmuyorum. Cemaate olan bir dışlama, kötü görüş ona yönelik olabilir.” ÖK, 3.sınıf, DL, 22.

“Bir ilahiyatçı herhangi bir dini gruba girmemeli. İlahiyatçı bütün görüşlere açık olmalı, olaylara, objektif bakmalı ama herhangi bir dini gruba girerse objektif düşünebileceğini düşünmüyorum. Her konuşmasında o dini grubu savunacaktır. Bu yüzden bu iki kimlik bağdaşamaz.” ÖK, 3.sınıf, İHL, 22.

“İlahiyatçılar, toplumda insanlara İslam’ı anlatacak, yaşayışını İslam’a göre uyarlayacak, tavırlarıyla davranışlarıyla insanlara örnek olacak kişilerdir. Bence ilahiyatçı kimliğiyle dini grup içinde faaliyet yapılmaz, yapılmamalıdır. İlahiyatçı herkese aynı mesafede olmalıdır. Falanca gruplu ilahiyatçı denildiği zaman bu diğer bütün gruplardan uzaklaşmak demektir. Bu da ilahiyatçı kimliğiyle bağdaşmaz. İslam tektir, Allah rızasını kazanmak ve cennete girmek için yapılacaklar bellidir. İlahiyatçı insanlara bunları anlatmalı, bir gruba bağlanarak halkı gruplara bölmemelidir.” ÖK, 3.sınıf, İHL, 22.

“Tabii ki bir ilahiyatçının da katıldığı bir dini grup olabilir ama okul-iş hayatında kesinlikle mezhepler üstü gruplar üstü bir tutum sergilemelidir. İlahiyatçı her kesime hitap edebilen bir insan olmalıdır.” ÖK, 4.sınıf, DL.

İlahiyatçı kimliği ile dini grup aidiyet kimliği uyuşabilir’ görüşünü savunan öğrencilere göre dini grupların hem dolaylı

şekilde kontrolünün sağlanması hem de etkili din hizmetinin yapılabilmesi için ilahiyatçının dini gruplar içinde olması gereklidir.

“Bu iki kimlik bağdaşabilir. Öğrenciye ve halka tam anlamıyla doğru düzgün yararına hizmet eden bir grup olursa olabilir. Fetö'nün yaptığı gibi değil tabii ki” ÖK, 3.sınıf İHL, 21.

“İlahiyatçı kimliği ile dini gruplar içinde faaliyet yapmak gerekir çünkü dini grupları sınırlar dışına çıktığında uyarıcı sorunlara önceden alınan bir önlemdir. İki kimlik bir arada uzlaşırsa daha iyi olacağını düşünüyorum.” ÖK, Sınıf 4, DL.

Dini cemaatler açısından değerlendirildiğinde ilahiyat mezunu olan bir cemaat mensubunun iki kimlikle cemaat kitleleri üzerinde daha tesirli olabileceği düşünülebilir.⁴⁷ İlahiyatçıların daha çok bilgiye ve teoriye dönük, dini grupların ise pratik yaşamaya dönük din anlayışına sahip olduğunu düşünen öğrencilere göre bu iki kimlik birbirini tamamlamalıdır:

386 | db

“Bence yapılabilir. Doğru bir dini grup bulabilirsek tabii ki. Çünkü dini gruplarda tasavvuftan eserler bulabiliyoruz. Daha çok pratikleşmiş yaşanılan bir din var. Bu da bence insanı manevi açıdan daha çok doyuruyor.” ÖK, 3.sınıf, DL, 21.

“Bence yapılmalı. Her ne kadar farklı gibi gözüke, daha çok hizmet için insanlara ulaşmak için bu yapılmalı.” ÖK, 3.sınıf, İHL, 22

“Aslında dini gruplarda ilahiyatçı kimlikleri olmalı, yürütülen faaliyetler doğru kaynaklardan ilerlesin. Ama geçmişte de, günümüzde gördüğümüz şey dini gruplarla devletin çatışması. O yüzden bence bu faaliyetleri ilahiyatçılar Diyanet işlerinde yürütmeli.” ÖK, 3.sınıf, DL, 21.

“Evet yapılabilir. Bağdaşır. Çünkü ilahiyata öğrenilen bilgiler ile dini grupların verdiği bilgiler bağdaştırılmalıdır. İslam bu şekilde ilerler.” ÖK, 3.sınıf, DL, 23.

⁴⁷ Akarsu, “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Cemaat Algılarının Dünya Görüşlerine Etkisi”, 79.

“Tabii ki bağdaşabilir. İlahiyatçı bir kimse, dini iyi öğrenip, yaşayıp, aktarabilmelidir. Bütün peygamberin amaçlarını, İslam’ın sunduğu ibadetler, farzları, sünnetleri bilip uygulamalıdır. Dini grupların birçoğu kendilerini Hz. Peygamber(sav)’e dayandırıp sünnet yolunu benimserler. Müritlerine farzlarını yanında sünnetler de uygun yaşamayı öğütlerler. Şöyle ki, amaç, yöntem, yol aynı olduktan sonra bağdaşmayacak bir şey yoktur.” ÖK, 3.sınıf, İHL, 22

6. Sonuç ve Değerlendirme

Türkiye’de dini hayat üzerinde belirli bir etki alanına sahip dini gruplar çeşitli sorun ve tartışmaların odağında yer almaktadır. Doğası gereği çok çeşitlilik ve boyutluluk gösteren dini hayat olgusu cemaatleşmeyle renkli bir görüntü sergilemektedir. Ancak dini hayat üzerinde formel din eğitimi kurumları merkezi bir öneme sahiptir. Makale söz konusu iki taraftan biri olan İslami İlimler Fakültesi öğrencilerinin dini grup algılarının analizini içermektedir. Araştırmada İslami İlimler Fakültesi öğrencilerinin dini gruplara ilişkin görüşlerini esas aldığımız beş problem sorusu etrafında kurguladık.

db | 387

Birinci problem sorusu: “*Dini grup sempatisi olan öğrencilerin dini gruplarla temasları nasıl oluşmaktadır?*” Katılımcı öğrencilerin dini gruplara bağlantı noktalarını aile, arkadaş çevresi, yurt, kurs ve ev ortamı gibi sosyal ortamlar oluşturmaktadır. Öğrencilerin sosyalleşme dönemlerinde arkadaş çevresi, yurt, kurs ve cemaat evleri gibi ortamlar, ekonomik ve sosyal yoksunluk yaşayan gençlere çekici gelmektedir. Akarsu’nun araştırmasına katılan İlahiyat öğrencilerinin yüzde 51,9’nun devletin burs imkânlarından yararlanamadıkları tespit edilmiştir.⁴⁸ Ekonomik yoksunluğun dini gruplarla temasta başat bir etkinliğinden bahsetmek mümkündür. Bazı öğrencilerin “sadece yurtlarında kaldım” ifadeleri, dini grupların mahrumiyet yaşayan gençlere hem imkânlar sunduğunu hem de gruplara insan kaynağı sağlanması için fırsatlar verdiğini göstermektedir. Baynal-Yaman’ın⁴⁹ araştırmasında da kadınların dini gruplara yöneliminin başında aile, arkadaş, yurt gibi sosyal nedenler

⁴⁸ Akarsu, “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Cemaat Algılarının Dünya Görüşlerine Etkisi”, 313.

⁴⁹ Baynal-Yaman, “Kadınların Dini Gruplara Yönelme, Katılma ve Bağlanma Nedenleri”, 147-148.

öne çıkmaktadır. Doğan'ın⁵⁰ araştırmasında katılımcılar, mensubiyet duyduğu dini gruba aile (%33,7), arkadaş (27,7) komşu (9,9), kendi iradesi (9,9) ve akraba (%7.9) etkisi ile dâhil olduklarını belirtmişlerdir. Özetle öğrencilerin dini gruplarla bağlantıları aile, akraba ve arkadaş çevresi gibi sosyal çevreyle kurulmaktadır. Sosyal çevreye paralel şekilde sosyo-ekonomik mahrumiyetin de öğrencilerin dini cemaatlere temas sağlamasında daha yaygın bir etkiye sahiptir.

İkinci problem sorusu: “Öğrencilere göre dini gruplar toplumda hangi dini, sosyal ve ahlaki işlevler görmektedir?” Sıkı örgüt yapıları dini cemaatleri toplumsal sahada işlevsellik kazandırmaktadır. Cemaat ruhunun sağladığı birlik ve beraberlik dindarlığı etkilemektedir. Öğrencilere göre dini gruplar Kur'an öğretimi, ilmihal bilgisi, ibadetleri birlikte yapma, dini ilimler ve kültürü kazandırarak *din eğitimi*; kurban yardımı, aşevi, yurt, burs imkânlarıyla *sosyal yardım* ve insanları manevi ve ahlaki geliştirme, kötü alışkanlık ve davranışlardan uzak tutmak gibi *ahlaki işlevler* yerine getirmektedir.

388 | db

Üçüncü problem sorusu: “Öğrencilerin dini gruplara yönelik eleştirileri nelerdir? Ve hangi konularda yoğunlaşmaktadır?” Öğrenciler dini grupları, dini en doğru anlayanların kendileri olduğunu iddia ederek “tek doğru kendileri görmelerini” eleştirmektedir. Dini grupları hakikat tekelciliği yaparak kendileri dışındaki inananları dışlayan ve ötekileştiren tutumlarını eleştiren katılımcılar, bütün bunların Müslümanlar arası çatışmaya ve toplumsal huzursuzluklara yol açtığını ifade etmişlerdir. Öğrencilerin Fetö bağlamında dini gruplara yönelik eleştiriler getirmekteler. Karşlı'nın (2019) *Fetö Darbe Girişiminin Gençlerin Din ve Cemaat Algısı Üzerindeki Etkisi: Trabzon İlahiyat Fakültesi Örneği*⁵¹ adlı çalışması İlahiyat öğrencilerinin darbe girişimi sonrası din ve cemaat algılarında olumsuz bir değişim yaşandığını göstermektedir. Genel üniversite öğrencileri üzerinde yapılan başka bir çalışmada öğrencilerin *Şeyh* ve *Hoca* olarak bilinen dini grup liderlerine koşulsuz itaate % 90 oranında katıldıkları tespit edilmiştir.⁵²

⁵⁰ Doğan, “Cemaat ve Siyaset: Siyasal Davranışta Cemaat Üyelerinin Sosyal İlişkileri”, 341.

⁵¹ Necmi Karşlı, “Fetö Darbe Girişiminin Gençlerin Din ve Cemaat Algısı Üzerindeki Etkisi: Trabzon İlahiyat Fakültesi Örneği”, *Bilimname* (XXXVII) (2019/1), 1205-6.

⁵² Zeynep Özcan-Mebrure Doğan, “15 Temmuz Darbe Girişiminin Üniversite Öğrencilerinin Müslüman Algısı Üzerindeki Etkileri”, *Turkish Studies* 12 (2017), 411.

Dördüncü problem sorusu: “Öğrencilere göre dini gruplar denetlenmeli midir? Niçin?” Öteden beri tartışılan dini grupların denetlenmesi ve kontrol altına alınması tartışılmakta, ancak 1925 yılında beri Türkiye’de Tekke ve Zaviyeler kanunen yasak olması sorunu daha da zorlaştırdığı söylenebilir. Resmi olarak yasak olanı devletin kontrol altında tutması sanki çelişik bir durumu yansıtmaktadır. Öğrenciler, yakın zamanda ülke olarak yaşadığımız sorunlardan (Fetö) dolayı dini grupların denetlenmesi ve şeffaflığının sağlanmasını zorunlu görmektedirler. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 2013 yılında yapılan *Türkiye’de Dini Hayat Araştırması*’nda dini grupların devlet kontrolü altına alınması yönünde sonuçlar ortaya çıkmıştır.⁵³ Özcan ve Doğan’ın (2017) *15 Temmuz Darbe Girişiminin Üniversite Öğrencilerinin Müslüman Algısı Üzerindeki Etkileri* çalışmasında katılımcıların %71,3 oranında dini grupların faaliyetlerinin denetlenmesi görüşünü savundukları görülmektedir.⁵⁴ Saha verilerinden hareketle Türkiye’de dini gruplar bağlamında şeffaflığın sağlanması toplumsal ve dini gereklilik arz etmektedir.

db | 389

Beşinci problem sorumuz: “İlahiyatçılık ile dini grup kimliğinin uyuşma- ayrışma noktaları nelerdir?” Osmanlı döneminde Tekke-Medrese arasında dinin farklı bilgi, algı, anlayış ve yaşayış farklılığının ortaya çıkardığı ikiliğin sorunları tarihsel hafızada yer bulmaktadır. Aynı şekilde Türkiye’de resmi ve örgün din eğitimi kurumlarında eğitim alanların tasavvufa daha az ilgi duyduğu⁵⁵ bu bağlamda dini grup- İlahiyatçı kimliği arasında bir farklılaşma söz konusudur. Cumhuriyet döneminde özellikle 1960’lı yıllardan itibaren Diyanet İşleri Başkanlığında İmam-hatip lisesi mezunu din görevlileri ile *Süleyman Hilmi Tunahan* cemaatinin kurslarında yetişmiş din görevlileri arasında tartışmalar yaşanmıştır.⁵⁶ Öğrencilerin ilahiyatçı kimliği ile dini grup aidiyetine sahip olabileceklerini ancak dini grup içinde faal olamayacaklarını ifade edenler bulunmaktadır. Onların iddiasına

⁵³ Söz konusu araştırmada “Dini grup ve cemaatlerin faaliyetleri devlet tarafından denetlenmelidir” görüşünü katılımcıların (yüzde 67,5 katılıyorum, yüzde 11,0 kısmen katılıyorum) totalde 78,5 oranında destekledikleri tespit edilmiştir. Bkz. *Türkiye’de Dini Hayat Araştırması*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014), 222.

⁵⁴ Özcan-Doğan, “15 Temmuz Darbe Girişiminin Üniversite Öğrencilerinin Müslüman Algısı Üzerindeki Etkileri”, 414.

⁵⁵ Mustafa Kara, “Cumhuriyet Türkiye’sinde Tarikatlar”, *Türkiye’de Tarikatlar*. ed. Semih Ceylan (İstanbul: İsam Yayınları, 2015), 104.

⁵⁶ Efe, *Dini Gruplar Sosyolojisi*, 255-256. Aydın, “Süleymancılık”, 311-312.

göre dini gruplara mensubiyet, ilahiyatçının tarafsız ilmi duruşuna zarar vermektedir. İlahiyatçı hiçbir dini gruba angaje olmamalıdır. Referanslarını Kur'an, sünnet ve İslami gelenekten almalıdır. Ayrıca dini grupların sorgulayıcı İlahiyatçılardan hoşlanmadığını savunanlara göre ilahiyat mezunu biri dini gruplar içinde faaliyette bulunamaz. İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin dini grup algıları üzerine yapılan bir araştırmada öğrencilerin % 25,7'si dini grupları gerekli ve faydalı bulur iken, % 48,1'i ise İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin dini gruplara dâhil olmalarını doğru bulmamaktadır.⁵⁷ Dini gruplar ile İlahiyatçının aynı amaca matuf olduklarının bu nedenle birlikte daha etkili din hizmeti yürütebilecekleri görüşünü savunan öğrencilere göre, bu iki kimlik uyuşabilir hatta uyuşmalıdır. Araştırmamızda İlahiyatçı kimliği ile dini cemaat aidiyetinin çatışacağı görüşünün öne çıktığı söylenebilir.

Dini grup yapıları sosyolojik gerçekliği olan olgulardır. İslami İlimler Fakültesi öğrencilerinin dini gruplara bakışlarında dini cemaat bağlılıkları etkili olmaktadır. Bununla birlikte ilahiyat eğitiminin öğrencileri dini grupları daha sağlıklı değerlendirmeye sevk ettiği söylenebilir. Öğrenciler dini grupların sosyal faaliyetlerini takdir etmekle birlikte, çıkar ilişkileri, dini tekelci söylemleri ve din anlayışlarını eleştirmişlerdir. Güncel tartışmaların odağında olmasına rağmen dini gruplar üzerine yapılan saha araştırmaları oldukça azdır. Bu alanda teorik bilgilerin zenginleşmesi için araştırmaların sayısının artırılması daha sağlıklı verilere ulaşılmasını sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Akın, Mahmut Hakkı. "Türkiye Modernleşmesi Karşısında Dini Gruplar", *İnsan ve Toplum* 7/1 (2017):1-24.
- Akşit, Bahattin-Şentürk, Recep-Küçükural, Önder-Cengiz, Kurtuluş. *Türkiye'de Dindarlık*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.
- Akarsu, Adem, "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Cemaat Algılarının Dünya Görüşlerine Etkisi" (Doktora tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015).
- Akyüz, Niyazi. *Dinin Örgütsel İklimi Dini Gruplar*. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, 2007.
- Atacan, Fulya. *Sosyal Değişme ve Tarikat Cerrahiler*. İstanbul: Hil Yayınları, 1990.
- Aydın, Mustafa. "Süleymanlık". *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, İslamcılık*. Ed. Tanıl Bora-Murat Gültekinçil. 6:308-322. İstanbul: İletişim Yayınları, 2005.

⁵⁷ Suat Cebeci- Büşra Çakmaktaç- Feyza Doğruyol- Kübra Cevherli, "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Dini Grup Algıları", *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15 (2019), 103-104.

- Baltacı, Ali. "Nitel Veri Analizinde Miles-Huberman Modeli". *Ahi Evren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 3/1 (2017):1-15.
- Baltacı, Ali. "Nitel Araştırmalarda Örneklem Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme" *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 7/1, (2018): 231-274.
- Baynal, Fatma-Yaman, Erkan. "Kadınların Dini gruplara Yönelme, Katılma ve Bağlanma Nedenleri". *Değerler Eğitimi Dergisi*. 12/30 (2015) 141-179.
- Bozkurt, Veysel. "Cemaatler: Kavram, Kuramsal Temeller ve Türkiye", USE 2. *Uluslararası Sosyoloji ve Ekonomi Kongresi Tebliğler Kitabı*. Ed. E.Yalçınkaya. 436-449. 2018.
- Cebeci, Suat, Çakmaktaş, Büşra, Doğruyol, Feyza, Cevherli, Kübra. "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Dini Grup Algıları". *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15 (Haziran 2019): 88-113
- Çakır, Ruşen. *Ayet ve Slogan*. İstanbul: Metis Yayınları, 1990.
- Çelik, Celaleddin. "Kentsel Dindarlık-Kentlilik Tecrübelerinde Farklılaşan Dindarlıklar" *Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi*. Edt. Ünver Günay-Celaleddin Çelik. Adana: Karahan Kitapevi, 2006, 81-111.
- Çelik, Celaleddin. *Türkiye'de Dini Grupların Sosyolojisi*, Kayseri: Erusam 2011.
- Çelik, Celaleddin. "Dini Gruplar Sosyolojisi". *Din Sosyolojisi*. Ed. Mehmet Bayyigit. 277-302. Konya: Palet Yayınları, 2013.
- Doğan, Ahmet. "Cemaat ve Siyaset: Siyasal Davranışta Cemaat Üyelerinin Sosyal İlişkileri", *SÜTAD* 38 (2015): 325-351.
- Efe, Adem. *Dini Gruplar Sosyolojisi*, İstanbul: Dönem Yayıncılık, 2013.
- Efe, Adem. "Kolektif Dindarlık Türü Olarak Tarikat/Cemaat Dindarlığı". *İslami Araştırmalar* 28/1 (2017): 290-301.
- Ficter, Joseph. *Sosyoloji Nedir?*. Trc. Nilgün Çelebi. Ankara: Atilla Kitapevi, 2001.
- Freyer, Hans. *Din Sosyolojisi*. Trc. Turgut Kapsüz. Ankara: İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1964.
- Günay, Ünver. *Din Sosyolojisi*. 7.Baskı. İstanbul: İnsan Yayınları, 2006.
- Güler, Ahmet-Halicioğlu, Mustafa Bülent-Taşgın, Serkan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma: Teorik Çerçeve, Pratik Öneriler, 7 Farklı nitel araştırma yaklaşımı, Kalite ve Etik hususlar* Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2015.
- Kara, Mustafa. "Cumhuriyet Türkiye'sinde Tarikatlar" *Türkiye'de Tarikatlar*. Edt. Semih Ceylan. İstanbul: İsam Yayınları, 2015, 95-132.
- Karlı, Necmi, "Fetö Darbe Girişiminin Gençlerin Din ve Cemaat Algısı Üzerindeki Etkisi: Trabzon İlahiyat Fakültesi Örneği". *Bilimname (XXXVII) (2019/1):1187-1210*.
- Kırman, Mehmet Ali. *Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2004.
- Kırman, Mehmet Ali. "Çatışma ve Uzlaşma Arasında Dini Cemaatler Dini Cemaatler Arası Diyologun İmkânı". *Kur'an ve Toplumsal Bütünleşme-Mezhepler ve Dini Gruplar Arası İlişkiler Sempozyumu*. (Bursa, 27-29 Mart 2015) Ed. Hayati Hökelekli-Vejdi Bilgin. 295-313. Bursa: Bursa Büyükşehir Yayınları, 2015.
- Özcan, Zeynep-Doğan Mebrure. "15 Temmuz Darbe Girişiminin Üniversite Öğrencilerinin Müslüman Algısı Üzerindeki Etkileri". *Turkish Studies*, 12 (2017):401-422.
- Suat, Cebeci-Çakmaktaş, Büşra-Doğruyol, Feyza-Cevherli, Kübra. "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Dini Grup Algıları". *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15 (2019):88-113.
- Tekin, Mustafa. *Din Sosyolojisi*. İstanbul: Rağbet Yay, 2016.
- Türkiye'de Dini Hayat Araştırması*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014.
- Türkyılmaz, Hilmi. "Türk Modernleşmesinin Arka Yüzü: Dini Grupların Gündelik Hayatta Dışa Kapalı Yapılaşması ve "Taktik"sel Yaklaşımı". *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 45 (2017): 7-40.

- Ünver, Gülsen, v.dğr. "Ortaöğretim Alan Öğretmenliği Tezsiz Yüksek Lisans Derslerine Öğretim Elamanı Bakışı: Ege Üniversitesi Örneği", *Eğitim ve Bilim* 35/155 (2010): 63-77.
- Yapıcı, Asım. "Biz ve Onlar: İç ve Dış Dini Grupların Oluşumunu Besleyen Faktörler ve Aidiyet Psikolojisi", *Kur'an ve Toplumsal Bütünleşme-Mezhepler ve Dini Gruplar Arası İlişkiler Sempozyumu, Bursa, 27-29 Mart 2015* içinde. Edt. Hayati Hökeleli-Vejdi Bilgin. Bursa: Bursa Büyükşehir Yayınları, 2015, 247-279.
- Yıldırım, Ali-Hasan Şimşek. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2011.

A Study on The Views of The Faculty of Science Students About Islamic Groups

Ramazan BULUT*

Extended Abstract

Religious grouping as a phenomenon as old as the history of humanity continues to influence on religious life with its differentiating structure in modern societies. It can be said that, on one hand, the multiparty political atmosphere, urbanization and industrialization, on the other hand, the restrictions in religious life and education paved the way for the religious community activities considered as a sociological phenomenon in the Republican Turkey as of 1960's.

The existence of religious groups/communities that filled the gap of religious education left by strict secular practices before multiparty political life led to the official religion-parallel religion dilemma in the following periods. In this context, the religious community identity and the theologian identity can be regarded as two different ideal types. There are intersection and differentiation points of theologian identity and community identity that we consider they predict two different religiousness models in terms of paradigm in a tension line whose dosage varies between theology education and community belonging.

The problem questions of the study are "What are the views of the students of the Faculty of Islamic Sciences about religious groups?" and What are the agreement-conflict points of the belonging to religious communities with theologian identity according to the students? The descriptive analysis of how the students that are our samples and are about to finish their theology education perceive and evaluate religious groups will be carried out. In the study, 10 questions were asked to the students, the answers were categorized and focused around 5 basic questions. The questions that we search for the answers and indicate the purposes of the study are as follows:

1. How do students with religious group sympathy contact with religious groups?
2. What religious, social and moral functions do religious groups have in society according to the students?
3. What are the criticisms of the students for the religious groups? And Which issues do they focus on?
4. According to students, should religious groups be supervised? Why?
5. What are the agreement and differentiation points of theology and religious group identity?

* Asst. Prof., Uşak University, Faculty of Islamic Sciences, Religious Sciences (Sociology of Religion), bulut.ramazan@usak.edu.tr, Orcid Id: <https://orcid.org/0000-0003-2457-2444>

Since the students in the study group were interested in understanding how they interpret religious groups, the phenomenological design was selected as one of the qualitative research methods. The study group consists of 74 students from the 3rd and 4th grade students studying in Religious Culture and Moral Knowledge Teaching Department of the Faculty of Islamic Sciences of Uşak University in spring term of 2017. The study group consists of the undergraduate students that we suppose that they have had and adopted their theologian identities considering their education period in the faculty as suitable for targetted random sampling. The interviews were conducted with a total of 74 students, 47 of them from the Faculty of Islamic Sciences and 27 of them from the Department of Religious Culture and Moral Knowledge Teaching, using semi-structured interview form on a voluntary basis. 41 of the interviewed students are females and 33 of them are males. The distribution of the students according to the secondary school they graduated from is that 44 students are Imam Hatip High School and 30 students are other high school graduates. 24 of the students declared that they belonged to or had a sympathy for any religious groups and 50 of them declared that they had no relationship with any religious groups.

The connection points of the participating students to the religious groups are social environments such as family, friends, dormitories, courses and home environment. In socialization period of the students the environments such as friends, dormitories, courses and community houses attract the attention of the young people with the economical and social shortage. The statements by some students as "I only stayed in their dormitories" indicate that religious groups not only provide opportunities for the young people in shortage, but also provide opportunities for human resources for the groups. Briefly, students' connections with religious groups are established through the social environment such as family, relatives and friends. As parallel with the social environment, the lack of socioeconomic conditions has a wide influence on students' contact with religious groups.

Strict organizational structures provide religious communities functionality in the social field. The unity and solidarity provided by the community spirit deeply affects the religiousness. According to the students, religious groups carry out the *moral functions* such as giving religious education, providing social help through aids in sacrifice fest, food bank, dormitory and scholarship opportunities and moral and ethical development, keeping away from bad habits and behaviors by teaching Quran, the knowledge of cathesis and acquiring the cultures and religious sciences of praying in community.

The students criticize religious groups "to see themselves as the only truth" claiming that they are the ones who understand the religion most accurately. Participants criticizing the attitudes of religious groups that exclude and marginalize believers outside themselves by making a monopoly of truth have stated that all this facts lead to conflict among Muslims and social unrest.

Supervising and bringing religious groups under control have long been discussed; however, the fact that Islamic lodges and small monastries have been forbidden by law in Turkey since 1925 makes this problem more complicated. The government's control on officially forbidden institution reflects a contradictory situation. Due to the recent problems we have experienced as a country (FETO), students consider to supervise and ensure the transparency of religious groups as

necessary. With reference to the field data, ensuring transparency in the context of religious groups in Turkey creates a societal expectation.

In the Ottoman period, the problems of the duality, which were created by the difference of knowledge, perception, understanding and living in religion between Lodges and Madrasahs, take place in historical memory. Likewise, as the individuals educated in official and formal religious education institutions are less interested in Sufism in Turkey, in this regard we can see a differentiation between religious groups and theologian identity. There are some students who have stated that they may have religious group belonging through their theologian identity; however, they would not be active in the religious group. According to their claim, belonging to religious groups undermines the theologian's neutral scientific position. A theologian should not engage in any religious groups. He/She should take his/her references from Quran, Sunnah and religious tradition. In addition, according to those who argue that religious groups do not like interrogative theologians, one of theology graduates cannot be active in religious groups. According to the students who argue that religious groups and theologians aim for the same purpose and therefore they can carry out more effective religious services, these two identities may be in harmony or even should be in harmony. In the study, it can be said that the view that the identity of theologian and religious community will conflict. The phenomenon of religious life, which has a great diversity and multidimensionality by nature, exhibits an amusing appearance with the community. However, formal religious education institutions are central to the religious life. The religious groups are the phenomena with sociological reality. Belonging to religious community has an effect on the views of students about religious groups. While students appreciate the social activities of religious groups; their criticism on interest relations, religious monopolistic discourses and religious understanding can be evaluated as the contributions of the education in the faculty.

Keywords: Sociology of Religion, Religious Group, Theology, Theologian Identity, Religious Group Identity.

